

28 червня – День

Конституції України

Віктор ШИШКІН,
народний депутат України
I–III скликань, суддя Конституційного
Суду України у відставці

У державах, які визначають себе як правові або декларують себе такими, прагнуть стати правовими, у системі їхнього владного олімпу має бути установка для здійснення оцінювання актів найвищих органів державної влади на їхню відповідність приписам конституції країни, виконуючи таким чином зобов'язання гаранта конституційного упорядкування. Правознавці світу називають таку функціональну діяльність конституційною юстицією. Установи, що її здійснюють, можуть мати різні назви й неоднакові повноваження, але їхня належність до конституційної юстиції визначається двома універсальними повноваженнями – оцінка актів влади на відповідність конституції та тлумачення конституційних положень.

У країнах нормативного (у нас – континентального європейського) права, тобто там, де норму права “народжує” представницький від народу (від суверена) орган влади, звичайний суд (загальна юрисдикція) є лише тим органом, що застосує норму права під час розв’язування конфлікту по суті – він виконавець закону, тому не може мати повноважень щодо його оцінки на відповідність конституції. Саме тому в країнах з нормативною системою права на початку ХХ століття народилась ідея австрійського правника Ганса Кельзена створювати спеціальні окремі установи, які стають “судами” над законами. Така доктрина стала панівною в Європі і зараз – у значній частині країн світу. Переважно ці установи в більшості країн, як і в Україні, мають назви “конституційні суди”, хоча є й інші назви (Конституційна рада – у Франції та Казахстані; Конституційний трибунал – у Польщі; Державна рада – у Греції).

У країнах, де норму права “народжує” не лише представницький орган

Конституційний контроль за Основним Законом До 25-річчя Конституції України

Уже чверть віку Українська незалежна держава має власний документ, який унормовує засадничі принципи суспільного ладу й державного устрою української нації, – Конституцію України. Однак значимість низки її положень не лише не усвідомлена значною частиною суспільства, а й є навіть невідомим сегментом. Зокрема, це стосується сфери конституційного контролю, здійснювати яку доручено Конституційному Суду України. Саме тому ці начерки присвячено цьому найважливішому напрямку державотворчої діяльності, якою є конституційна юстиція.

влади, а й суд своїм рішенням, долаючи законодавчу прогалину чи застосовуючи новачку в розв’язуванні нестандартних правовідносин (право прецеденту), суд є не лише тим органом, що обмежується застосуванням правової норми, а й одночасно її “батьком”. Саме тому в такій правовій системі суд може мати повноваження оцінювати “даровану” законодавцем норму права на її відповідність конституції держави і трактувати конституційні приписи. За такою концепцією конституційну юстицію, наприклад у США, здійснює Верховний Суд, паралельно з виконанням функції перегляду рішень судів загальної юрисдикції на підставі апеляційного звернення.

Ще один момент, що стосується історії конституційної юстиції. У нашому суспільстві тривалий час панувала думка (може, існує й досі), що ми механічно запозичили у Заході чужу нам практику, запроваджуючи судовий конституційний контроль. Справді, в новітній історії нашої країни конституційну юстицію почали запроваджувати наприкінці 1980-х років, у період, названий “горбачовською перебудовою”, і всі консервативно налаштовані сили у тодішній правлячій ком-

партії сприймали цю новачку, як і саму перебудову, з великим незадоволенням, сприймаючи її як неприпустиме загрозування із “західним світом”. Однак такі критики, мабуть, погано вчилися у своїх вищих партійних школах, бо в такий спосіб виявляли свою малоосвіченість щодо знання історій республік ними ж створеного СРСР. Таке явище, як конституційна юстиція, не було для нас зовсім невідомим, воно мало місце в радянській державній і правовій системі, в межах якої існувала і українська правова система. Так, відповідно до Конституції СРСР від 1924 року, Верховний Суд СРСР (глава 7) за дорученням Союзного Центрального Виконавчого Комітету мав надавати висновки щодо конституційності актів вищих органів влади союзних республік. Це повноваження було ліквідоване вже “сталінською” Конституцією СРСР 1936 року, тобто із завершенням формування фактично унітарного державного устрою СРСР. Однак конституційна юстиція існувала цілих 12 років. Хіба ж можна казати, що таке правове явище взагалі не існувало в нашій практиці?

Закінчення на стор. 2–3

ІВАН ЗАЄЦЬ

6-7

ТАМАРА СЕВЕРНЮК

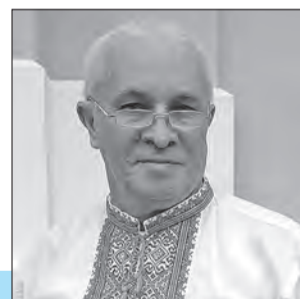
8

ТЕОДОЗІЯ ЗАРІВНА

9

СЕРГІЙ ПРИСУХІН

12

ВОЛОДИМИР КОЛЯДА

14

Конституційний контроль за Основним Законом

Закінчення. Початок на стор. 1

До 25-річчя Конституції України

Після 1936 року про конституційну юстицію забули на довгі роки. У підручниках для юристів про неї не йшлося. У мої студентські роки викладачі теорії державного права (тоді конституційного права як навчальної дисципліни не було) якщо і згадували мимохідь про цей вид юриспруденції, то лише в контексті критики буржуазних теорій права.

Від моменту реанімації в період “горбачовської перебудови” наукового терміну “правова держава” заговорили одночасно і про конституційну юстицію. У 1988 році змінами до Конституції СРСР (стаття 125) уконституційовано такий орган конституційної юстиції, як Комітет конституційного нагляду СРСР і його було утворено в Москві. Верховна Рада Української РСР (у той період за своїм складом була суто комуністичною) за інерцією, Законом від 28 жовтня 1989 року уконституційовала Комітет конституційного нагляду в республіці (стаття 112), однак утворити такий орган вже не встигла.

Новообрана в 1990 році Верховна Рада Української РСР, за ініціативою і наполяганням “Народної ради” – першої некомуністичної опозиції – концептуально не сприйняла версію Комітету конституційного нагляду союзного зразка – через обмеженість його повноважень. На підставі Закону від 24 жовтня 1990 року до Конституції Української РСР внесені революційні зміни, серед яких було запроваджено нову редакцію статті 112, за якою в Україні утворювався саме Конституційний Суд. На виконання цієї норми в 1992 році було прийнято перший Закон України “Про Конституційний Суд України”. Парламент, який за тим законом формував весь склад цієї інституції, спромігся призначити лише голову суду, сформувати ж Суд не вдалось через політичні інтриги аж до 1996 року. Після прийняття у 1996 році Конституції України і на її основі, майже одразу, нового Закону “Про Конституційний Суд України”, було сформовано дієздатний склад суддів цієї установи і вона почала функціонувати.

Зважаючи на те, що цю статтю присвячено 25-тій річниці прийняття Конституції України, питання конституційної юстиції викладається відповідно до первісних норм Конституції України і Закону України “Про Конституційний Суд України” від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР¹ (далі – Закон про КСУ).

У Конституції України установчий орган встановив вичерпний перелік із шести предметних повноважень Конституційного Суду України, які містяться у пункті 28 частини першої статті 85 та у статтях 150, 151, 159, з яких домінуючими були питання: 1) конституційності – законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України (без будь-якої градації, тобто усіх), правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; 2) надання офіційного тлумачення (трактування, пояснення) положень

Конституції і законів України. Крім того, цей суд уповноважений надавати висновки щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту, а також щодо відповідності Конституції нашої держави чинних міжнародних договорів або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їхню обов’язковість (не пам’ятаю, щоб договір із Московією про тимчасове перебування в Криму їхнього Чорноморського Флоту на умовах оренди попередньо, перед ратифікацією у Верховній Раді, розглядав Конституційний Суд). Конституційний Суд України має надавати висновок про порушення Конституції України чи законів України Верховною Радою Автономної Республіки Крим, що має передувати розгляду у Верховній Раді України питання про дострокове припинення повноважень цього органу.

Найважливіша роль Конституційного Суду України – у процедурі внесення змін до Конституції України, де він здійснює конституційний контроль не за завершеним актом, а ще, попередньо, за законопроектом про внесення змін до Конституції України і має надати висновок, який є обов’язковим до врахування Верховною Радою України, щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Положення статті 158 пов’язані з процедурними моментами діяльності Верховної Ради щодо внесення змін до Основного Закону України, а ось стаття 157 має змістовно-сутнісне навантаження – Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають: 1) скасування чи обмеження прав і свободи людини і громадянина (можу довести, що змінами до Конституції у 2016 році права людини були обмежені); 2) спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України; 3) не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану (це особливо актуально за наявності воєнної агресії Московії проти України і окупації її військами Криму і частин Донецької та Луганської областей).

Беручи до уваги неодноразові ініціювання Президентом України Петром Порошенком (впродовж 2015–2018 років) і Президентом України Володимиром Зеленським (2019–2020 роки) законопроектів про внесення змін до Конституції України саме в умовах воєнної агресії Російської Федерації, яка продовжується окупацією частини території України, веденням бойових дій проти Збройних сил України, створенням і підтриманням з боку керівництва держави-агресора колабораціоністських адміністративно-територіальних утворень і їх озброєних формувань, тобто вчиненням дій, що спрямовані на порушення державного суверенітету і руйнування територіальної цілісності України, а також, зважаючи на неоднозначні оцінки змісту певних Висновків Конституційного

Суду України стосовно таких законопроектів щодо питання наявності чи відсутності умов воєнного стану, які (оцінки) зазначені в Окремих думках суддів Конституційного Суду України Мельника М. І., Сліденка І. Д., Шишкіна В. І.², – можна констатувати, що проблема інтерпретування конституційного положення “умови воєнного стану” є неоднозначною і складною.

Інтерпретаційної неоднозначності додають, на жаль, поверхові твердження деяких політиків і обслуговуючих їх юристів – що умови воєнного стану мають місце лише після того, коли в державі оголошено воєнний стан. Саме з таким підходом категорично не можна погодитися, навіть з погляду на логічний ланцюжок – що є первинним, а що є вторинним, що чому передує. Тобто, що спочатку виникає – умови, які є підставою (причиною) введення воєнного стану, чи введення воєнного стану, а потім вже умови для його введення? Для людей, які логічно думають, гадаю, відповідь зрозуміла.

До того ж, зміст частини другої статті 157 Конституції України навіть текстуально вказує не на факт оголошення главою держави акту про введення воєнного стану, а на наявність умов існування такого стану, тобто об’єктивного явища, яке не залежить від волі чи думки відповідного керівника у державі, яка стала жертвою агресії. Визначення суті змісту вказаної норми Конституції України потребує з боку Конституційного Суду України комплексного аналізу ситуації, що виникла в Україні у зв’язку з офіційним оголошенням частиною її території найвищими органами державної влади Російської Федерації вже власною територією (анексія) та з безпосереднім вторгненням і окупацією російськими військами певної території України в Донецькій та Луганській областях. Такий аналіз має здійснюватися у зв’язі зі змістом нормативно-правових актів органів влади Української держави, якими оцінюються зазначені події і визначаються правові відносини і регулятори, що обумовлені вказаними подіями.

Умови, які є підставою для введення воєнного стану в країні або в її окремих частинах, містяться у положеннях статті 1 Закону України “Про правовий режим воєнного стану” від 12 травня 2015 року № 389-VIII³, а саме:

- 1) наявність збройної агресії чи загрози нападу на державу;
- 2) небезпека державній незалежності України, її територіальній цілісності;
- 3) обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб, що зумовлене агресією проти України.

Зміст вказаних норм вказує на початкову наявність негативних для державного суверенітету України зовнішніх умов, а введення воєнного стану чи оголошення війни вже має бути відповідною на них реакцією уповноважених носіїв державної влади. Ці умови існують об’єктивно і обумовлюють на-

Віктор Шишкін

ступні дії носіїв влади – введення воєнного стану, тому не залежать від суб’єктивної позиції того посадовця, хто відповідно до своїх конституційних обов’язків має на них реагувати введенням воєнного стану (пункт 20 частини 1 статті 106 Конституції України). Саме умови воєнного стану, які визначені нормативно-правовими актами, і є підставою для його офіційного оголошення.

Для твердження про наявність умов воєнного стану існують такі підстави: 1) в результаті прямого вторгнення військ Російської Федерації у лютому 2014 року відбулась окупація частини території України – Автономної Республіки Крим та міста Севастополь – з наступною їх анексією; 2) впродовж 2014–2021 років мають місце фронтні бойові дії на територіях Донецької і Луганської областей України; 3) агресивні військові дії проти кораблів і суден України в басейнах Азовського і Чорного морів; 4) у процедурі анексії, шляхом прийняття відповідних актів, взяли участь найвищі органи державної влади Російської Федерації – президент, парламент, Конституційний Суд, що підтверджує її державну агресію проти суверенітету і територіальної цілісності України. В знак протесту проти участі Конституційного Суду Російської Федерації у процедурі анексії вказаних частин території України, що є руйнацією світового правового порядку, який орган конституційного контролю, незалежно від приналежності до держави, має охороняти за своїм природним обов’язком, Конституційний Суд України своїм Рішенням ще від 17 квітня 2014 року № 10-р/2014 припинив дію Меморандуму про розвиток співробітництва між Конституційним Судом України та Конституційним Судом Російської Федерації від 14 червня 2000 року⁴.

Норми Конституції України не визначають безпосередньо владні інституції, на які покладене офіційне проголошення наявності умов воєнного стану. Однак саме норми Основного Закону України, за якими на учасників конституційної процедури розгляду законопроекту і прийняття закону про внесення змін до Конституції України покладені зобов’язання не вносити такі зміни в умовах воєнного стану, вже є підставою для твердження, що кожен із таких органів, аналізуючи фактичні обставини і вводячи відповідні їм нормативні регулятори правовідносин, що виникли на підставі таких обставин, може автономно визначитись з кон-

статацією наявності для країни умов воєнного стану. Вказаний обов’язок безпосередньо приписано Конституційному Суду України статтею 159 Конституції України. Аналогічно це стосується і Верховної Ради України, яку, відповідно до пункту 1 частини першої статті 85 Конституції України, уповноважено на внесення змін до Конституції України лише в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції, а такий порядок передбачає зважати на заперечення частини другої статті 157 Конституції України, яка є складником вказаного розділу. Президент України, реалізуючи свої повноваження суб’єкта законодавчої ініціативи, зобов’язаний, як гарант додержання Конституції України, зважати на заперечувальні приписи самої Конституції стосовно умов внесення до неї змін.

Українським науковцям необхідно приділити додаткову увагу інституту захисту Конституції України в цілому, а відтак й конституційних прав та свобод людини і громадянина. У цьому контексті варто проаналізувати співвідношення завдань та повноважень Президента України і Конституційного Суду України, які у порівняльному аспекті потребують концептуального аналізу, тому що мають місце відмінності між статусом Президента України як гаранта лише щодо додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина (частина друга статті 102 Конституції України), а не гаранта Конституції, як в нас не вдало пропагують усі кому не лінки, і статусом Конституційного Суду України, саме який і є визначеним гарантом верховенства Конституції України (частина друга статті 147 Конституції України, стаття 2 Закону про КСУ). Інститут конституційного контролю у правовому полі нашої держави потребує в цілому окремого новітнього аналізу як особлива форма захисту Конституції України, а не як галузь судочинства, що переважно відображено у змісті більшості підручників з конституційного права.

Конституційний Суд України може здійснювати свої повноваження у сфері предметної компетенції лише на підставі звернення відповідного суб’єкта. Має місце конструкція таких публічно-правових відносин, в якій суб’єкту звернення належить активна позиція, а Конституційному Суду України лише – пасивна, тобто він не може самостійно ініціювати провадження у проблемних питаннях. Конституція України визначила суб’єктів звернення: безпосередньо в частині першої статті 150, в обох частинах статті 151 Конституції України; опосередковано у пункті 28 частини першої статті 85 і у статті 159 Конституції України. Опосередкованість є у тому, що положення вказаних норм конкретно не вказують на суб’єкта звернення, але із їхнього змістового контексту можна зробити логічний висновок, що таким суб’єктом може бути лише Верховна Рада України. Однак стосовно одного із повноважень Конституційного Суду України – офіційне тлумачення Конституції України та законів

Від Конституції до Незалежності

України (пункт 2 частини першої статті 150 Конституції України) у тексті Основного Закону держави не було навіть завуальованого натяку на коло суб'єктів звернення з цього питання. Така ситуація дозволила законодавцю тоді максимально демократично, без обмеження потенційного права на допуск до конституційного судочинства врегулювати це питання у Закон про КСУ, зробивши статусну диференціацію суб'єктів клопотання із розмежуванням видів їхніх звернень — за цільовим спрямуванням і назвою акту: конституційне подання і конституційне звернення. Право на подання конституційного звернення до Конституційного Суду до 2016 року було не лише у суб'єктів владних повноважень, а й у громадян і юридичних осіб щодо питань тлумачення Конституції і законів України. Саме в такий спосіб було вирішено чимало питань безпосередньо в інтересах громадян і утворених ними юридичних осіб, зокрема і визнання неконституційними певних норм різних законів на підставі приписів статті 95 тодішнього Закону про КСУ. Однак із введенням обмеженої конституційної скарги у 2016 році, таке право було відібрано у громадян, тобто у порівняльному аспекті стосовно їхніх можливостей захистити свої права через конституційну юстицію, можна сказати, що обсяг прав громадян було звужено.

І на завершення. Чи можемо ми, відзначаючи 25-річчя Конституції України і аналізуючи 25-річну діяльність Конституційного Суду України, сказати, що здійснився задум тих, хто запроваджував цю інституцію на зорі відновлення української державності? Тих, хто сподівався, що така інституція зіграє свою державницьку роль у новому українському суспільстві й буде цивілізаційним дороговказом на шляху до утвердження в Україні верховенства права? Як не прикро, але змушений констатувати, що-то сподівання, які на початку 90-х років жились позитивним досвідом європейських країн, на жаль, досі не знайшли відображення в діяльності аналогічної української інституції. Чому? Мушу заперечити тим, хто шукає відповідь в організаційній площині. Ні, причина в людях — і в тих, хто кинувся займати посади суддів, слабо уявляючи, що вимагає від них така посада, і в тих, хто, будучи носіями політичної влади (президенти, парламентарі), звикли “викручувати” законодавство під себе, безвідповідально і недоброчесно ставляться до свого конституційного обов'язку щодо добору і призначення на посади суддів у цій установі, яка мала б слідкувати за додержанням носіями публічної влади приписів Основного Закону держави і гарантувати саме верховенство Конституції України.

Віктор ШИШКІН

1. Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — С. 272.

2. Вісник Конституційного Суду України. — 2015. — № 4. — С. 26-27, 70-73; 2015. — № 5. — С. 34-35, 55-56; 2016. — № 2-3. — С. 71, 132-135, 158, 183-186 тощо.

3. Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 28. — С. 250.

4. Вісник Конституційного Суду України. — 2014. — № 3. — С. 13-14.

Андрій БОНДАРЧУК,
народний депутат України
першого скликання

Є у світі одна країна, яка досі не має своєї Конституції, — Англія. І від цього вона не потерпає, бо там шанують закони старих часів і нові. Інші ж держави бачать шлях до порядку в країні у наявності Основного Закону, який регламентує відносини всіх гілок влади, права, свободи і відповідальність громадянина. Вочевидь, це правильно. Хоча є й випадки, коли Конституції приймаються як формальність, аби світова спільнота не звинувачувала країну у відсутності Основного Закону. Конституції мають монархічні, диктаторські режими. Однак це не означає, що там дотримуються демократичних прав і свобод своїх громадян, як це було з Конституціями СРСР, УРСР, інших “вільних” республік. Їх самовизначення було передбачене як конституційне право. Але спробуй скористайся ним. Лише за розмову про це можна було поплатитися мордовськими концтаборами або й життям.

І це при тому, що сталінську Конституцію пропаганда без угаду називала “найдемократичнішою” в світі, інші — “буржуазними”. Зрозуміло, ідеальних Конституцій, як і законів, у природі не існує. Але всі хочуть назвати свою “демократичною”, вкладаючи у це поняття різний зміст. Одні розуміють це як необмежену свободу особистості (форму анархії), інші — як суворе дотримання законів, рівне для усіх громадян країни. Останнє, на мою думку, найбільш правильне. Відомий політичний і громадський діяч, прем'єр-міністр Англії Вінстон Черчілль зауважив, що демократія не є ідеальною формою правління, однак кращою людство не придумало. У Європі першою діючою Конституцією стала французька, прийнята у 1791 році. Однак найпершою визнається Конституція нашого Пилипа Орлика.

В Україні, як зазначалось, справжній конституційний процес розпочався з прийняттям Декларації про державний суверенітет України, наповненням її змісту новими законами, поставами, змінами і поправками до діючої Конституції УРСР. Однак це законодавче “латання дір” не було виходом із ситуації. Країні край потрібна була нова Конституція. Це зазначали у своїх передвиборних програмах багато кандидатів, згодом — на перших пленарних засіданнях ВР. Про це йшлося і у виступі претендента на Голову ВР В. А. Івашка, пізніше — у виступах інших кандидатів на посаду Голови ВР, коли її зрікся Івашко.

Перша спроба створення Конституційної Комісії для розробки нового Основного Закону з 50 чоловік була ще 3 серпня 1990 року. Але склад комісії був настільки пропартійним, прочиновницьким, що після бурхливої дискусії, впертого небажання більшості опозиція почала знімати кандидатури своїх представників, вийняла картки для голосування. Голосування за відсутності кворуму не відбулось. Була ще одна спроба, але теж невдала.

Лише 24 жовтня 1990 року, після зміни підходу до формування Комісії, напружених гарячих дебатів був сформований новий склад, куди ввійшов і я. Складалась вона переважно з депутатів. Постійно діяла робоча група з числа науковців. Відверто кажучи, небагато з нас відчувало обсяг і складність цієї відповідальної роботи. Так, на розробку концепції Конституції було визначено всього два місяці, у грудні її повинна вже була схвалити ВР. Реально на це пішло більш як півроку. Але перш, аніж розглянути її у ВР, у квітні 1991 року Конституційна Комісія провела науково-практичну конференцію “Концепція і принципи нової Конституції УРСР”.

Після цього у ВР при обговоренні проекту виступило рекордне число депутатів і вчених — 64. Шапи схрестились навколо ставлення до радянської влади. Л. М. Кравчук закликав знайти варіант поєднання органів радянської влади і Президента. С. І. Гуренко, В. І. Желіба, О. О. Мороз, В. І. Дідик та інші — проти президентської влади, вона, мовляв, загрожує демократії, ліквідує органи радянської влади. Резонною була заувага академіка І. Р. Юхновського: де, мовляв, ви бачили радянську владу? Її давно замінив диктат КПРС. Пропозицій було багато, в тому числі за федеральний устрій, двопалатну ВР тощо. Була підтримана назва “Конституція України”, проведення референдуму про нову Конституцію.

Пророчими виявились слова Л. Г. Лук'яненка: “Я думаю, — сказав він, — що найближчим часом ми закінчимо процес виходу з-під влади Москви, перетворимося у самостійну українську державу”.

Радикальні зміни до проекту були внесені після прийняття Акту про Незалежність України. З нього було вилучено багато положень, які стосувались політичної системи тощо. Знов було запропоновано варіанти одно- і двопалатної системи, скасовано посаду віце-президента, прокuratorу віднесено до системи судової влади, місцеві Ради — до органів місцевого та регіонального самоврядування. Однак, бувало,

Засідання Конституційної Комісії, березень 1993 р.
На передньому плані члени Комісії — В. Чорновіл і А. Бондарчук

вилучались і положення, які мали для України, як держави, визначальне значення. Сум огорнув душу, коли на одному з засідань Комісії, де розглядався останній варіант проекту, виявилось: зникла стаття про українську мову як державну! Поставили питання на голосування. Голоси розділились порівну. Як вже згадувалось, в ім'я статті про мови зробив, за дла “спокою в країні” співолова Л. М. Кравчук. Тоді статтю вдалось відновити. Але вселяло невпевненість у принципи одного з керівників держави, які він може змінювати під впливом обставин. Вони можуть бути для нашої виришальними.

Гострої дискусії під час обговорення набуло питання дальшої долі ВР. Воно було однією з головних вимог студентської революції, оскільки тоді Рада виявилась неспроможною вирішити історичне завдання здобуття Незалежності. Тепер ситуація різко змінилась — Незалежність здобута. Але з прийняттям Конституції достроковий розпуск ВР ставав реальністю. Це загрожувало багатьом депутатам із більшості, які у зв'язку із забороною КПУ, перейшли на постійну роботу у ВР, бо втратили свої пости і посади, що ствердив і Кравчук.

Конституційна Комісія схвалила проект і рекомендувала винести його на всенародне обговорення. Воно тривало чотири місяці. Близько 190 тисяч громадян взяли участь у обговоренні — майже всі обласні, районні ради, багато трудових, наукових, учбових та інших колективів тощо. Конституційній Комісії було передано 47 тисяч зауважень і пропозицій. Вони були опрацьовані, деякі враховані. Однак в основному проект не зазнав помітних змін і до його розгляду Комісія повернулася наприкінці вересня 1993 року.

Робота над новою Конституцією відбувалася у вкрай складних умовах: шахтарські страйки,

зростання інфляції, падіння соціально-життєвого рівня народу, невдоволення роботою ВР, уряду, Президента. Велась підклимна боротьба між співголовами Комісії — Президентом і Головою ВР, які не могли поділити влади, визначитись на майбутнє. Тяжело питання про референдум щодо довіри до ВР і Президента. Парламентську більшість цілком влаштовувала стара, трохи підлата Конституція. Демократи теж не горіли бажанням займатись цим. Вони бачили себе на барикадах боротьби за новий парламент. І замість роботи над Конституцією, все частіше лунали заклики про розгляд нагальних питань, які висувало невдоволене населення, сезонні сільськогосподарські кампанії.

Тому такою байдужою була доповідь І. С. Плюща 24 вересня 1993 року щодо проекту Конституції. На початку жовтня ще два дні парламентарії гостро дискутували щодо проекту Основного Закону і механізму його прийняття. 23 жовтня в пресі був оприлюднений останній доопрацьований проект Конституції. Це була остання крапка конституційного процесу парламенту першого скликання.

Його продовжили народні депутати ВР другого скликання. Їм було легше. Законодавча база Основного Закону була готова, хоча деякі поправки — в кращий чи гірший бік — було зроблено. І ось незабутня “Конституційна ніч” 27–28 червня 1996 року. Вранці Україна дізналась: у неї є нова Конституція! Через рік після цієї дати ті, хто зробив найбільший творчий внесок у створення Конституції (в тому числі і автор цих рядків), були відзначені державними нагородами. Минуло небагато років — і Конституція стала розмінною монетою в протистоянні політичних сил, що стало не на користь нинішньому суспільству.

Звернення

до наших читачів,
передплатників, просвітян
Друзі!

Тижневик “Слово Просвіти” — один із небагатьох нині існуючих островів незалежного українського слова в інформаційному морі — за певного “сприяння” нашої влади опинився на межі припинення сво-

го існування. І тільки ми самі — ті, хто любить, шанує і цінує українське правдиве і об'єктивне слово, можемо допомогти тижневику. Будь-яка фінансова підтримка видання — це вагомий внесок в українську справу. Тож подаємо Вам наші банківські реквізити:

АТ “Альфа-Банк”, р/р UA 30 300346 0000026002016994001; отримувач: ГО “Всеукраїнське товариство

“Просвіта” ім. Тараса Шевченка; код ЄДРПОУ/ІНН: 00031756.

Призначення платежу заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж.

Минулого тижня на наше прохання про допомогу для газети “Слово Просвіти” відгукнулись:

1. Стасик Юлія Іванівна — 100 грн.
2. Гребельник Н. — 500 грн.

«Легідна» українізація, або Потурання «потураєвим»

Георгій ФІЛПЧУК,
академік

Гортаються сторінки подій столітньої давності. Невидиме стає видимим, нагадуючи, що “той, хто думає не національними категоріями, а тільки політично-соціальними, той не може здобути волі для своєї нації”. Підтвердження цьому — ідеологія москвофільства українських “провідників”-соціалістів, що спричинила ситуацію, коли народ за їхню сліпоту заплатив кров’ю і поневоленням.

Зрозумілішою стає причина ненависті Винниченка та соціалістів до Болбочана, бо той розігнав у Харкові “Українську Революційну Раду”, скликав московськими меншовиками, які належали до “Русскаво союзу”, а в Полтаві — з’їзд “Селянської спілки”, керованою лівими есерами. З такою ж нетерпимістю Винниченко ставився й до Коновальця. Чому? Бо вони боролися за вільну Україну, обстоювали самостійницьку (не автономістську чи федеральну) лінію побудови національної держави, ставши небезпечними для угодівців.

Змінювалися часи, з’являлися нові політичні режими та чужинські державоутворення. Але гра в “союз” із москвинами завжди приносила Україні лише зло. Прикро, що колаборація, зрадництво національних інтересів, заподадливість перед Москвою проявляються

донтині. Не маскуючись під ідеологію постишевської чи хрущовської “вишиванки”, а відкрито й агресивно здійснюються антиукраїнські кампанії. Парадоксально для Європи і згубно для України, що часто такими ігнорантами Конституції є “народні” обранці, високі державні сановники.

Нині вкотре у Верховній Раді України розпочато наступ на українську мову в колективному зговорі з усіма тими, хто підіграє спробам російського реваншу. Усі вони однієї масті: ті, що народили й обстоювали зловісний “закон “Ка-ка””; ті нащадки професорів-цензорів на кшталт новицьких-юзефовичів, що були “творцями” українобвивчих валуєвсько-емських указів; ті “наші” олігархи, які ніколи не підтримували українську мову, культуру. Навпаки. Останні завжди намагалися заподадливо, в силу переконань підсилювати ворожі антинациональні нарративи. Згадаймо хоча б про виділення компанією “Титанові інвестиції” (ця структура була зареєстрована в Москві у 2014 році, коли точилися найбільш кровопролитні бої на Донбасі), що контролюється “українсько-віденським” олігархом, 1,3 млн доларів на проведення в окупованому Криму *руськомірського* молодіжного “патріотичного” заходу “Таврида”.

Уже тоді ці людиці повинні були понести сувору кару за скоєне зло, але не сталося... Гроші не пахнуть. А вже коли держава існує поза національними інтересами, то її народ і надалі сприйматиметься олігархами тільки як “гумус” для власної користі. Для таких “громадян світу” цінності патріотизму в інших вимірах.

Давно настав час називати правдивим Шевченковим Словом (“Грязь Москви”) тих політиканів, чиновників, що виступають проти конституційного статусу державної мови. Антидержавники, пере-

вертні-яничари, холуї-запроданці та їхні нащадки мають знати, що заслуговують на єдине — народний осуд. Бо затавровані ганьбою будуть “скорпіони на українське слово”, які намагаються нищити Мову, Державу, Дух Нації, що прагне Свободи.

Чому такими частими є рецидиви лінгвоцидних проявів дискримінації українців у власній державі? Очевидно, причиною є “дозволеність” продовжувати в Україні владарювати огризкам “окупантів”: владцям і політикам без роду-племени, олігархам, чужинським церковникам, які ніколи не були прихильними до українських національних і державних цінностей. Своїми діями вони завжди підтверджували вороже ставлення до єдності українського народу, його національної ідентичності. Навіть у найбільш сприятливих періодах державотворення намагалися витіснити український фактор в усіх сегментах життєдіяльності. Але найбільший пограбунок народних духовних і матеріальних ресурсів відбувався, коли на владну гору видиралося збіговисько лакеїв-притосуванців, ведучи країну хибним шляхом. Усе це нагадує тих соціалістів-політиків періоду національно-визвольних змагань 1917–1921 років, зазначав у праці “Історія українського народу” Р. Млиновецький, що “при кожній нагоді співали “Заповіт”, а потім ... ухвалювали універсали, в яких розпиналися за “єдність з усією Росією”, товкли, що треба ставитися до національної справи в залежності від задоволення матеріальних інтересів”. А тому й саму національну ідею **самостійності України** вважали тимчасовою (відповідно до “обставин”).

Тоді, як і тепер, зубожілому пропонувалося “шлункарство” замість свободи, свідомо залишали його без хліба, землі, надр, волі,

доброї долі і, нарешті, без власної держави. Тому, коли сьогодні в соціокультурному просторі вимиваються українська мова, національні гуманітарні цінності, національна культура, змушуючи жити Українці в окупованому колоністами інформаційному середовищі та мовчазно послуговуватися клонами: “*єдина страна — єдина країна*”; “*какая разница...*”; “*лишь бы человек хороший*” та розмитими гастрономічними ідеалами, — знаймо, політика знекорінення і денационалізації українства триває.

Дослідження, проведені “Простором свободи”, показують невтішну картину зменшення реальної частки української мови на провідних телеканалах (41%), у 2018-му — 64%.

2020 року частка російської мови у прайм-тайм зросла (46%), переважаючи україномовні програми. Олігархічні телеканали продовжують навіязувати суспільству російські нарративи. Заборона трьох телеканалів, які були відкритими провідниками чужинської ідеології, є лише незначним кроком на шляху деокупації вітчизняного етеру.

“Просвіта” та інші громадські організації вимагають від влади припинити русифікацію телепростору. Зменшується тираж україномовних газет (37%). Порівняно з 2019 роком тираж україномовних книжок у 2020 році впав на 70%. **ВІДБУЛОСЬ ПАДІННЯ З 30 МЛН ПРИМІРНИКІВ ДО 9 МЛН, ЩО МЕНШЕ 0,25% КНИГИ НА ЛЮДИНУ!** Це — найнижчий показник за всю історію Незалежності. Навіть середній показник для світу (4 млрд екземплярів, що більше 0,5 книги на одного жителя Землі) свідчить про суттєве відставання України.

Американський фахівець з питань мовної політики Курт Вулган стверджує, що у деяких регіонах України українська державна

фактично стала мовою етнічної меншини, “*зменшеної культурної вартості*”, заклавши міну уповільненої дії під державну й національну ідентичність. Трагічні події в Криму і на Донбасі є тому підтвердженням. Не забуваймо, що агресивний наступ на українську мову ніколи не припинявся. Коли завдяки антиконституційному “закону” (2012 р.) відбувся парад мовного сепаратизму (11 обласних і 15 міських Рад прийняли протиправні рішення щодо статусу російської мови), то відрізка “руськомірського” сурогату триває донині, якщо тверезо оцінювати ситуацію в Харкові, Миколаєві, Одесі та інших містах.

Тому українство мусить Словом і Чином відповісти самим собі: “Що ми?... Чий сини?”; чи наділені власними Правом, Вірою, Силою, Ідентичністю? Тоді не виплодим в Україні злякисну модель окупації антиукраїнством національного державотворення на основі лжегуманітарних вартостей. Бо “**НЕ ОДНАКОВО МЕНІ**”. Цінності стають в основі національної безпеки.

Адже історичні уроки нагадують нам про причинність стану як вершинності, так і розтління суспільних чеснот. Д. Донцов у праці “Де шукати наших традицій” писав: “Ми згадуємо традиції Петра Дорошенка, Орлика, Богуня. А є й такі, що хочуть відновити традиції Киселя. Одні славлять традиції Мазепи, другі Кочубея...”. Варто вибрати цінності від яких залежить духовне визволення, існування Українського народу і його Держави. Таким вічним скарбом є Українська Мова! Політика “лагідної” українізації посилюватиме вплив “руськомірців”. Там, де соціокультурний простір не українізується, він русифікується, несучи нові загрози та виклики. Зможеться проти ідеології панросійської ідентичності в Україні і не потураймо “потураєвим”.

Випадково у всемережжі натрапила на назву наукової доповіді українського філолога “*Еколінгвістичний вимір сучасного рекламного неймінгу*”. З п’яти слів заголовної назви лише два українізи: “сучасного” — прикметник, утворений префіксально-суфіксальним (приростково-наростковим) способом від давнього префікса (приростка) су- (тобто *разом*) та поширеного прикметникового суфікса (наростка) -н: су-час-н-ий, себто той, що в одночасі з нами — *одночасний*, а також безсуфіксне утворення (або гіпокористик) *вимір < виміряти (вимірювати)*.

Простою і відкритою мовою цю словесну наукову акробатику можна передати так: “*Культура мови в сучасному рекламному найменуванні (назовництві)*”. Думаю, така назва точно зацікавила б більше коло слухачів і читачів, ніж, наприклад, обмежене філологічне чи ще якесь наукове або навколонукове середовище. Якщо ж ми, філологи, насправді хочемо впливати на культуру нашої мови, то починаймо з власної культури мови і мовлення, бо саме від цього залежить спосіб мислення нашого народу і характер нашої держави. Тобто чи буде ця держава національна, українська за змістом чи якийсь антиукраїнський чи то зелений, чи бурячковий, чи ще якогось кольору утвір. Тому в цьому випадкові на допомогу українським філологам (“лірикам”) із їхнім надуживанням чужої лексики кличу фізиків.

ПРОТИАНГЛІЗМ від Ірини ФАРІОН

36. Неймінг

Перефразовуючи фізика В. Арнольда, зауважу, що слово *трикутник* зрозуміліше за *ромб* для кожного, хто говорить українською, як і *косина* замість *діагональ*, чи *простопад* замість *перпендикуляр*, чи *взір* замість *формула*: “*Змушуючи дітей мучитися з інозичними “файлами” чи “байтами”, ми автоматично створюємо середовище баксів і кілерів, за чим немінучі передумови технологічного відставання*” (Роман Мацюк. Назовництво).

Проте найбільше цей заголовок “рве” новоанглійзм неймінг. Отож до джерел! В англо-українському словникові — це багатозначне слово: name [neɪm] v (past і р. p. named, pres. p. naming) 1. називати, давати ім’я; 2. указувати, призначати; 3. переераховувати; 4. згадувати, поменати, наводити як приклад (АУС, с. 920–921). Наводять що англійську лексему і термінологічні словники, звісно, що з українськими відповідниками: naming = [ˈneɪmɪŋ] **присвоєння/присвоєння імен (назв)** (Є. Мейнарович, М. Кратко. Англійсько-український словник з математики та інформатики 2010); naming **найменування** // **найменування**, іменування // **пійменування** (О. Кочерга, Є. Мейнарович. Англійсько-українсько-англійський словник наукової мови (фізика та спорід-

нени науки). Частина I — англійсько-українська, 2010); naming **іменування** об’єкта; **присвоєння імені** файлу file naming (Богдан Рицар, Леонід Сніцарук, Роман Мисак. Українсько-англійський словник з радіоелектроніки, 2015–2018).

Натомість у філологічній науці існує ще один відповідник до **неймінгу** — **назовництво** чи **назвознаство** як питомий відповідник до терміна **ономастика** (від гр. *onomastikē*) “містечтво давати імена”, який активно вживали щонайменше в першій половині ХХ сторіччя як в поневоленій Україні, так і в переважно англійській діаспорі. Зокрема, про це свідчать назви праць відомих українських

ономастів (іменознавців): Я. Рудницький. Українське **назовництво** (ономастика) [Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-І). Мюнхен, Нью-Йорк, 1949. Т. 1], М. Семчишин: “З дослідів над українським особовим **назовництвом**” (“Рідна мова” 1934), **Назвознавчі праці**. Перше книжкове видання з приводу століття народин 1856–1956. Серія “**Назвознаство**” / За ред. Я. Рудницького. Вінніпег, 1957, ч. 14 та ін.

З огляду на чинний 20-томовий тлумачний словник української мови — **назовництво** < називати, а, с. 1. Те саме, що **ономастика**. *Розглянуто методи й техніку назовництва у творах Василя Стефаника (з наук. літ.); Ульвівській топоніміці залишилися небагато слідів минулого назовництва (лише вулиця Коперника не міняла назви від 1871 року) (із журн.). 2. рідко.* Те саме, що **термінологія і номенклатура** 1. *Спроби подати правдиву інформацію про питоме назовництво наукове й технічне доволі часто наражаються на спротив навіть патріотично налаштованих учених (з наук. літ.).*

То чи є потреба українській етимологічно прозорі лексеми **назовництво**, **найменування**, **іменування** заступати новоанглійзмом неймінг як добір назви для продукту чи бренду?

Понад те: і наше **найменування**, **наймення**, і англійське **name** пов’язане з латинським *potiŋe*.

Слушно щодо цього зауважує фізик-науковець Роман Мацюк: “*Зрозуміймо нарешті: європейські мови абсорбували греку і латинь в такій мірі, що слова-терміни для всіх нових понять вони фактично черпають САМІ ІЗ СЕБЕ, хоча для нас воно звучить як ДУЖЕ науковий термін. Чим важче вимовити, тим “науковіший”. Чим менше зрозумілий, тим більше ПАНСЬКИЙ. Звідки “заповзають” назви для своїх винаходів американці? Напевне, з англійської. Тоді чому б українській мові не скористати з власних, наприклад багатьох, суфіксно-префіксних (наростково-приросткових) засобів?*” (Там само). Думаю, аби з того скористати, треба не лише знати українську, а бути вільним від малоросійських комплексів, за яким все чуже важливіше за своє, а також, як зазначає видатний фізик світу Іван Пулюй, “треба творити свій спосіб вислову. Фотографуючи німецький або якийсь інший чужонародній вислів виїде така тарабарщина, якою славиться московська наукова література” (І. Фаріон. Мовний портрет Івана Пулюя. Львів, 2017, с. 88).

Отже, заходьмо в глибини власної підсвідомості і свідомості, звідки немінуче постануть питомі метафори та асоціації, а також розуміння визначального: “*Агресивність мови у називанні на свій лад нових (хай навіть справджених з інших мов) понять — критична умова її живучості. Якщо немає агресивності своєї мови — її заступає агресивність чужої*” (Роман Мацюк. Там само.).

Віктор ЯРУЧИК,
завідувач кафедри української
літератури Волинського
національного університету
ім. Лесі Українки

Особистість, нація, світ Ювілей Лесі Українки вшанували на Волині виданням творів і симпозиумом

150 років минуло від народження видатної української письменниці Лесі Українки (справжнє ім'я та прізвище — Лариса Косач). Чимало заходів з нагоди цього пам'ятного ювілею провели на Волині, де і минули дитячі та юнацькі роки майбутньої письменниці, а також де знаходиться заклад вищої освіти, названий на її честь — Волинський національний університет.

Початок року ознаменувався виходом повного академічного зібрання творів Лесі Українки у 14 томах. За останні 50 років вперше була проведена серйозна ґрунтовна робота, над якою упордовж семи місяців працювали 28 кращих лесезнавців України. Це — працівники і випускники Волинського університету, представники наукових кіл Києва, Львова, Острога, Рівного. За короткий час вдалося майже неможливе — опрацювати рукописи, чернетки, прижиттєві видання творів письменниці. Приємно, що допомогою з фондів Лесі Українки оперативну надали Інститут літератури ім. Тараса Шевченка Національного академія наук України, книгосховища, бібліотеки, де зберігалися її унікальні твори. Загалом видання хоч і нараховує 14 томів, проте за кількістю сторінок удвічі перевищує попереднє, цензуроване видання Лесі, зроблене ще до 100-річчя геніальної драматургині, поетеси, літературознавиці, перекладачки, збирачки фольклору.

Вперше до зібрання ввійшли раніше не опубліковані твори, численні переклади, листи. Раніше їх не включали до зібрання творів письменниці з політичних та ідеологічних причин. Тепер же читачі вперше зможуть прочитати Лесю повну, причому мовою, якою і творила свої праці сама Леся Українка. Особливу цінність мають передмови до томів, примітки, коментарі, ілюстрації. Кожен охочий може придбати паперове зібрання творів чи безкоштовно завантажити його зі сайту “Українського інституту книги”. Впродовж останніх місяців волинці організували серію презентацій цього зібрання творів для

представників різних наукових та навчальних інституцій, шкіл, бібліотек, музеїв.

Навесні, коли світ відзначав день народження Лариси Косач, відбулася цікава Міжнародна конференція “Творчість Лесі Українки: національно-культурні коди та європейська традиція”, організована кафедрою української літератури Волинського університету та українцями Варшавського університету. У ній взяли участь провідні дослідники життя і творчості Лесі не тільки з усієї України, а й з Польщі, Хорватії, Білорусі. Онлайн-форма була пов'язана з необхідністю дотримуватися карантинних обмежень.

З пом'якшенням карантину волинці вирішили провести великий Міжнародний науковий симпозиум “Леся Українка: особистість, нація, світ”. Упродовж 11–13 червня 2021 р. близько 150 учасників взяли участь у цьому грандіозному заході. Форум відбувся на березі мальовничого озера Світязь, на базі практик “Гарт” Лесино університету. Більшість учасників змогли прийхати на симпозиум особисто. Приємно, що це були співорганізатори заходу, зокрема Науково-дослідний інститут Лесі Українки (засновниками якого є Волин-

ський національний університет та Інститут літератури НАН України), Інститут літератури ім. Тараса Шевченка Національної академії наук України, Інститут Івана Франка НАН України, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, а також гості з Києва, Рівного, Львова, Острога, Івано-Франківська, Тернополя, Одеси, Бердянська, Донецька, Харкова, Вінниці, Житомира, Запоріжжя. З далекого польського Познаня приїхав письменник, перекладач і літературознавець Пшемислав Ліс-Маркевич. Решта учасників, переважно тих, хто в силу різних

причин не зміг долучитися особисто, працювали в режимі онлайн-конференцій. Також в такому режимі виголосили свої напровадження науковці з Польщі, Білорусі та Грузії. Відкрили ж серйозний захід перший проректор ВНУ ім. Лесі Українки професор Юрій Громик та академік НАН України Микола Жулинський.

У рамках симпозиуму на Світязі було організовано культурну програму, живе спілкування, ранкові купання. Особливо цікавою видалася зустріч на презентаційному майданчику, де кожен із учасників міг представити присутнім нові видавничі проекти. Десятки найновіших, найцікавіших книжок презентували їхні автори, видавці, читачі.

Рік Лесі Українки триває, тож різноманітні заходи проводитимуться й надалі, демонструючи зацікавлення життям і творчістю славної поетеси. Приємно, що в екранізаціях, презентаціях, наукових форумах активну участь беруть молодші покоління. Це свідчить, що глобалізація, розвиток технічних можливостей не стають на заваді відкриттю, прочитанню класичної літератури. Виявляється, творчість Лариси Косач не втрачає нині актуальності, а дає багато для розуміння літературних, культурних, історичних і політичних процесів.

Три томи від Тетяни Таїрової-Яковлевої

Київське видавництво “Клію” і знову дослідниці української історії Тетяни Таїрової-Яковлевої поєднує майже десять років плідної співпраці та результативної роботи. Тетяна Геннадіївна проводить ґрунтовні дослідження, повертаючи українцям історію, розвіюючи міфи та проливаючи світло на “білі плями” нашої мінувшини. А колектив видавництва зі свого боку докладає усіх зусиль, щоб ознайомити українських читачів з науковими здобутками дослідниці.

Цього року маємо ще один неоціненний дарунок (водночас аж три томи!) від Тетяни Таїрової-Яковлевої Україні, українським дослідникам і всім небайдужим. Це описи Фондів № 124 і № 229 Російського державного архіву давніх актів. Ком-

плекси документів Малоросійського приказу та Посольської канцелярії, Колегії закордонних справ, описи яких зібрані у I і II томах серії “Джерела”, є унікальним матеріалом з історії України XVII–XVIII ст.

Адо третього тому увійшли документи, що стосуються історії українського гетьманства 1690–1709 рр.,

Директорка вид-ва “Клію” Віра Соловйова та голова УІНП Антон Дробович

зокрема корпус так званого Батуриного архіву.

Маємо з нашою командою певність, що своїм видавничим проектом торуємо широке поле для нових досліджень та відкриттів. І всі разом висловлюємо щире подяку Тетяні Таїрової-Яковлевої за її подвижницьку працю задля української історії.

Тетяна Таїрова-Яковлева прийняла наше запрошення стати гостею Книжкового Арсеналу і 27 червня 2021 р. сама представить упорядковані нею видання: 13.00, Музей книги і друкарства України — презентація перших 3-х томів серії “Джерела”.

Адреса: вул. Лаврська, 9, корпус 9-10. Вхід вільний.

16.30–17.15, НКММК “Мистецький Арсенал” — круглий стіл “Літопис” Самійла Величка: загадки, відкриття, пошуки, велич”.

Адреса: вул. Лаврська, 10-12, 2-й поверх, зал Сфера (вхідний квиток на фестиваль можна придбати виключно через сайт Книжкового Арсеналу).

Модератор заходів — Антон Дробович, голова Українського інституту національної пам'яті, кандидат філософських наук.

17.45–18.15: автограф-сесія Тетяни Таїрової-Яковлевої (Мистецький Арсенал, Локація 4, 2-й поверх).

Також щиро запрошуємо відвідати стенд видавництва “Клію” на Книжковому Арсеналі — № В 3.29 у секції Нонфікшн.

Власн. інф.

Запрошує Книжковий Арсенал

З 23 по 27 червня у Києві працює X Міжнародний фестиваль “Книжковий Арсенал”. Під час книжкового форуму має відбутися 261 подія.

У перший день Книжкового Арсеналу відбулася розмова про ветеранську літературу з пані міністром у справах ветеранів, генерал-майором СБУ Юлією Лапуніною, а також церемонія відкриття та оголошення переможців конкурсу “Найкращий книжковий дизайн”. Фестиваль транслював ці події наживо і всі охочі, навіть ті, хто не потрапив у цей день на відкриття, дізналися про найкрасивішу книжку, яка представлятиме Україну на світовому конкурсі.

Цього дня презентували книжку “Велика президентка маленької країни” за участі авторки Дайви Ульбінштейн, а також самої героїні — президентки Литви (2009–2019) Далі Грибаускайте — і міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби. А подією письменницької програми Сергія Жадана став концерт українсько-німецької дружки “Співочі кажани” за участі куратора програми та його німецьких друзів Владіміра Камієра і Юрія Гуржи.

На наступні дні роботи Книжкового Арсеналу заплановані такі події: містична гра-мандрівка за книжкою Тетяни Стрижевської “Химерний Київ”; дискусія “Інклюзія серед нас”; презентація книжки для дітей молодшого шкільного віку “Усі собаки з космосу”; розмова за мотивами книжки Миколи Рябчука “Лексикон націоналіста та інші есеї”; дитячі читання з Ірен Роздобудько “Страшно смішно”; поетичні читання “Якої ще відповіді не було”; дискусія довкола роману Романа Джозефа Шведа “Ромцьо”; презентація проекту “Як не збожеволіти від батьківства і чи допоможуть у цьому книжки”; показ та обговорення фільму “Ульяненко. Без цензури”; дискусія “Перейти через Майдан: осмислення триває”; презентація програми “Рейтинг 100 кращих фільмів в історії України” та ін.

На автограф-сесії запрошують письменники Іван Малкович, Марія Матіос, Ірена Карпа, Зірка Мензатюк, Микола Рябчук, Галина Малик, Сашко Дерманський, Дмитро Корчинський, Іван Андрусак, Анна Багряна та багато інших митців.

Через карантинні обмеження X Книжковий Арсенал відбувається в гібридному форматі — більшість подій фестивалю транслюються наживо на партнерській онлайн-платформі. Купити квитки можна лише онлайн і лише на певні слоти — часові проміжки, в які відвідувачі можуть зайти на фестиваль. Дитячу зону фестивалю для безпеки відвідувачів розбудовано на відкритому повітрі — у дворі Арсеналу.

Продовження розповіді про ювілейний Книжковий Арсенал читайте в наступному числі “СП”.

Власн. інф.

Іван ЗАЩЕЦЬ
політик, громадський діяч

*Бо де нема святої волі,
Не буде там добра ніколи.
Т. Шевченко*

Створення власної держави завжди є вершинною історичною перемогою будь-якого етносу. Щасливі ті покоління, які стали творцями держави свого народу.

24 серпня 1991 року Верховна Рада XII (I) скликання ухвалила Акт проголошення незалежності України і заявила про створення Української держави. 1 грудня того ж року цей Акт підтримали на всеукраїнському референдумі більш ніж 90 відсотків його учасників. Так двадцять п'ять років тому було відновлено державну незалежність України. Сталося це в той момент, коли здавалося, що українська нація знищена і не має жодних шансів на свою державу.

Для людей, не обізнаних з історією боротьби українців за незалежність Вітчизни, постановля новітньої Української держави видається дарунком долі. Дехто вважає Українську державу “історичною випадковістю” і пояснює її з'яву ситуативними причинами, а не реальними процесами українського національно-визвольного руху тривалістю щонайменше в століття. Наша державність не впала нам з неба як манна небесна, а постала з одвічних національно-визвольних змагань багатьох поколінь українців. Українська дорога до незалежності була тривалою і складною. Вона рясно полита кров'ю мільйонів українських патріотів, які століттями, часто зі зброєю в руках, виборювали Україні святу волю. **Хоча сучасна українська держава творилася в мирний спосіб, її постановля все одно вимагало повної мобілізації всіх сил нації, колосальної творчої роботи та твердості духу найкращих її представників. Сучасна українська держава — геополітичне явище з-поза меж можливого.** І водночас проголошення незалежності України є закономірністю історичною.

Славний період історії України не повинен перетворитися на ще одну білу пляму. Та й нині українська нація переживає найтрагічніші сторінки своєї новітньої історії, пов'язані з черговою багаторічною війною Росії проти України. Москва прагне знищити українську державність як геополітичну реальність і знекровити українську націю як одного із суб'єктів людської цивілізації. Я сподіваюся, що уроки національно-визвольних змагань, коли виборювалася державна незалежність України, пригодяться в час, коли треба захистити державну незалежність України та гарантувати майбутнє українській нації.

Аналіз подій, які привели на початку 90-х років минулого століття до відновлення української державності, дозволяє зробити кілька висновків.

З-поза меж можливого

Висновок перший. Держава — базова цінність для нації. Українці заплатили дорогу ціну, щоб мати власну державу. Поколіннями українці кляли свої голови на ратному полі за волю України. І наприкінці XX століття потрібна була повна мобілізація сил нації, щоб ця боротьба увінчалася успіхом.

Ніхто і ніколи нам не допомагав здобувати державу. Вона ніким нам не дарована. Українська держава виборена самими українцями. Тому заяви теперішніх політиків, навіть керівників держави, на кшталт “незалежність нам впала з неба...”, не відповідають дійсності і по суті підривають саму ідею української державності. Культуривання таких думок постійно повертає націю на нульовий рівень в державотворчому розвитку. Це є ознака незрілості теперішнього політичного істеблшменту.

Жертвній боротьбі українців за власну державність завжди була властива спадкоємність поколінь. На основі спадкоємності має відбуватися і захист Вітчизни, подальша розбудова та модернізація України.

Щоб гарантувати майбутнє нації, треба берегти свою державу як зинищо ока. Немає іншої території, яку б українці могли назвати свою землею. “Немає іншого Дніпра” (Т. Шевченко). Кожне покоління має обов'язок захищати і розбудувати власну державу. Громадяни повинні знати історію свого народу і шанувати своїх героїв. Влада зобов'язана дбати про те, щоб історія України була правдивою, щоб в національній пам'яті українців вершинна історична перемога — створення власної держави — не була позначена ще однією білою плямою.

Важливим кроком у відверненні цієї загрози має бути реалізація на державному рівні програми “Прочитаймо знову тую славу”. Така програма повинна бути спрямована на створення Бібліотеки Незалежності, де будуть зберігатися вільні для доступу громадян різноманітні свідчення про боротьбу за Українську державу, насамперед про події фінального етапу національно-визвольних змагань українців. Джерельна база про події рубежу 80-х — 90-х років XX століття швидко втрачається, бо розсіпана між безліччю місць зберігання і належним чином не підтримується та не опрацьовується. До основного масиву інформації громадяни не мають доступу і навіть не знають про його існування. Навіть запис телевізійної трансляції засідання Верховної Ради 24 серпня 1991 року не введено в українське інформаційне поле. А про роботу в той день операторів з УкрКіноХроніки годі й говорити. Багато носіїв інформації вичерпали або вичерпують свій ресурс, але системної роботи з їх оцифрування немає. При роздержавленні багатьох структур не відбулося належної архівації їхньої попередньої продукції. Значна частина інформації зберігається в невизначеному щодо власності статусі. Тому існує нагальна потреба в інвентаризації та збереженні джерельної бази про боротьбу українців за відновлення державності.

Ще одним засобом убезпечення від національного безпам'ятства має стати безумовне виконання владою закону

“Про правовий статус та вшанування борців за незалежність України у XX столітті”, зокрема в частині борців за незалежність України, які творили державу наприкінці минулого століття. Повноцінна реалізація цього закону суттєво залюднить історію новітніх державотворчих процесів та сприятиме утвердженню в суспільстві правди і справедливості. Останнім часом спостерігається тенденція до підваження ролі Народного Руху як рушійної сили в боротьбі за незалежність України. Натомість всіляко вивисчується роль комуністів у відновленні української державності. Причому творцями цієї тенденції є переважно представники демократичних сил. Самі комуністи не поспішають приписувати собі такі здобутки. Така позиція демократів не працює на правду та єдиність українського суспільства, на що напевно вони розраховують, а є елементами ревізійницького характеру, що об'єктивно ллє воду на млин реваншистських антиукраїнських сил.

Висновок другий. Ще й зараз можна чути, що борці за волю України були романтиками. Ще й зараз можна почути на їхню адресу: не так вмирили, не так боролися, не так будували. Але на голому розрахунку великої справи не зробиш. Потрібна велика ідея. І віра у цю ідею. У великих справах найкращим прагматиком є романтик. Якби борці за волю України не вірили в успіх своєї боротьби, якби вони не дбали насамперед про загальне добро нації, а керувалися тільки особистими меркантильними інтересами, то й донині не було б Української держави.

Саме відсутність у багатьох представників новітньої владної верстви відданості українській справі є причиною більшості бід нашого народу і серйозним викликом для самого існування української державності. Якість теперішньої політичної еліти не відповідає сучасним національним інтересам та суспільним потребам. Більшість українських політиків дбають не про загальне добро суспільства, а переважно про своє збагачення. Зазвичай успішним політиком визнається той, хто зумів обзавестися великими грошми. Владна діяльність просякнута масовою корупцією та хабарництвом, що знищує будь-який ефект державного правління. Українська політика в значній мірі побудована на популізмі, а не на професійності і відповідальності. І справа не тільки в правилах функціонування влади, а в низьких моральних якостях політиків, для яких правда і справедливість є рудиментними властивостями.

Проблема якості влади загострилася в теперішній час до крайньої межі. Ця проблема щоденно поглиблюється безперервним інституційним розхитуванням держави через перманентні процеси ліквідації та відновлення міністерств і інших органів державної влади, кадрову чехарду в системі державної служби, призначення на керівні посади людей з низькими професійними та моральними якостями, а то й зовсім не підготовлених до такої діяльності. На виклик, пов'язаний з низькою якістю влади, потрібно якнайшоріше знайти най-

ефективнішу відповідь. Відповідь ця знаходиться не тільки в зміні організації влади, зокрема в зміні правил її формування (виборча система, відділення бізнесу від влади тощо), але й у площині суттєвого підвищення суспільних вимог до моральності політиків. Треба створити такі правила політичної діяльності, які б забезпечували формування влади на принципах патріотичності, професійності, порядності.

Висновок третій. Сучасна Українська держава творилася в річищі європейської традиції як держава національного типу. Найважливішим викликом для української державності є ігнорування владою цього незаперечного факту. Політика влади ігнорує український національний інтерес. Під приводом захисту прав національних меншин по суті реалізується політика нової русифікації України. Насамперед соціум і руйнує його єдність, робить країну вразливою до зовнішніх впливів. Війна Росії проти України найповніше виявила цю небезпеку. Росія почала свою збройну агресію проти України саме в регіонах, де найбільше були розкручені русифікаторські процеси — в Криму, Донеччині та Луганщині.

Українська влада повинна проводити україноцентричну політику, зокрема україноцентричну гуманітарну політику, і проводити її в рамках ідеології деколонізації та декомунізації України та з огляду на її надзвичайну важливість у підвищенні безпекового та оборонного потенціалу держави. У рамках цієї політики потрібно якнайшвидше зупинити процес мовної русифікації України, який стимулюється не на громадському рівні, що виразно засвідчило фактично безпроблемне введення в дію норми закону “Про забезпечення функціонування української мови як державної” про використання української мови у сфері обслуговування, а на рівні влади, коли міністри та народні депутати не вважають за потрібне знати і користуватися державною мовою, коли вони нехтують цією вимогою під час публічних заходів. Саме народні депутати від проросійських сил, а нерідко і представники пропрезидентської фракції “Слуга народу” вже два роки ведуть масовану атаку на мовний закон. Одні з них прагнуть оскаржити в цілому дію закону в Конституційному Суді, а інші намагаються змінити до цього закону не тільки зупинити розширення сфери функціонування державної мови, а навіть звужити вже існуючий простір її використання. Таку діяльність не можна розглядати інакше, як спрямовану на підірив конституційного ладу, зокрема як нехтування вимогами норм статті 10 Конституції. Теперішній владі слід вжити заходів для остаточного утвердження української мови як повноцінної державної мови, зокрема шляхом втілення в життя всіх норм закону “Про функціонування української мови як державної”. Потрібно запровадити ефективні державні програми підтримки української мови, зокрема програми її вивчення.

Україноцентрична гуманітарна політика передбачає також активне владне сприяння розбудові єдиної Української помісної православної церкви, власного ін-

формаційного простору, поглиблення історичної пам'яті, що вимагає руйнування імперських історичних міфів та русифікаторських концепцій.

Висновок четвертий. Навіть на мить не можна не помічати війни, яку розв'язала і веде Росія проти України. Саме на цьому напрямку існує найбільша небезпека втрати державу.

Війна — завжди велике багатоліке зло і велика багатоліка біда. Вже восьмий рік триває ця війна. Війна вже забрала життя у майже 15 тисяч найкращих синів і дочок України та вже покалічила десятки тисяч українців. Російський агресор окупував частину нашої території (Крим, окремі райони Донеччини та Луганщини), змусив мільйони громадян покинути домівки і рідні місця та шукати порятунку на інших територіях України чи за кордоном. Російський окупант зруйнував значну частину нашої економіки і виснажує наші природні ресурси. На окупованих Росією територіях здійснюється прискорена денационалізація українців, обмежуються їхні права і свободи. Війна знекровлює всю Україну.

Втім серед посполитого громадянства та влади є чимала частина тих, хто не бажає визнавати цього жорстокого факту і воліє не помічати страшної небезпеки війни. Влада порою діє так, ніби це не багаторічна війна, а якесь тимчасове непорозуміння з сусідом. Дехто з політиків та пересічних громадян ще й досі дивиться на Росію як на дружню державу, яку трохи збалансував Путін. Геть ілюзії!

Війни з Росією завжди мають екзистенційний характер, що обумовлено ординсько-імперською природою російської держави. Без України нова російська імперія неможлива. Москві не потрібна частина території України, їй потрібна вся Україна. Росія розв'язала війну проти України для того, щоб знищити Українську державу як геополітичну реальність і знекровити українську націю як суб'єкта людської цивілізації. Тільки досягнувши таких цілей вона відродиться як імперія і набуде сили для реалізації політики глобального реваншизму, яка спрямована на перекроювання теперішнього світового порядку за варварськими російськими лекалами. Екзистенційність теперішньої війни закладає великі проблеми у відносинах з Росією і на майбутнє, що вже сьогодні слід брати до уваги.

Теперішня російсько-українська війна — багатоліка. Росія веде війну з Україною одночасно на багатьох театрах і в багатьох формах. Чомусь прийнято вважати, що війна з Росією триває тільки на південному сході України. І якщо там перестати стріляти, то війна закінчиться. Це хибна і небезпечна логіка. Окупація Криму — також війна Росії проти України, як і російська гуманітарна агресія проти України. Театр цієї війни — вся територія України, і навіть більше. Не можна зводити російсько-українську війну тільки до подій на Донеччині та Луганщині, а саме таке розуміння війни нав'язується агресором, щоб припрати нашу пильність на інших її напрямках.

Умовно можна виділити три головних фронти (напрямки, театри) на яких одночасно точиться ця війна. На південному сході Росія веде бойові дії з використанням великої кількості регулярних і іррегулярних військових формувань та майже всього арсе-

налу сучасної зброї. Кремль перетворив окуповані на Донеччині та Луганщині райони на плацдарм, з якого він планує розширити військові дії проти України. Цьогорічна весняна концентрація російських військ біля східного кордону України та в Криму показала, що Росія готувалася до швидкоплинної захоплення якщо не всієї території України, то значної її частини, до здійснення своєрідного бліцкригу. Проект “Новоросія” нікуди не подівся і чекає своєї реалізації.

На цей раз Росія відступила, але від задуму здійснити бліцкриг Кремль не відмовився. Кремль просто відтермінував реалізацію цього диявольського плану, розраховуючи на більш сприятливу ситуацію в майбутньому. Треба очікувати, що Кремль прискорить інтеграцію цих окупованих українських територій в Росію, щоб збільшити їх міць в якості плацдарму подальшої агресії. Кліка Путіна вже усвідомила, що їй не вдасться нав’язати Україні окуповані на Донеччині та Луганщині території із статусом, що порушуватиме унітарність України, суттєво обмежуватиме її суверенітет, зокрема в організації внутрішнього устрою та реалізації курсу на євроатлантичну інтеграцію. В подальшому Москва працюватиме на цих територіях у двох напрямках – посилюватиме їх у якості плацдарму для розширення театру бойових дій проти України та одночасно готуватиме ці території до анексії.

Гаряча фаза збройної агресії Росії на південному сході України тримає українське суспільство в надзвичайній напрузі і суттєво зменшує його модернізаційні можливості. Під час бойових дій постійно гинуть люди, в їх вогні згорають величезні фінансові та матеріальні ресурси, виснажуються ресурси природи.

Останнім часом оборонна та безпекова ситуація для України ускладнилася у зв’язку з подіями у Білорусі, коли Путіну вдалося дуже тісно прив’язати керівництво цієї держави до російської неоімперської колісниці. В таких умовах існує потенційна загроза ворожого оточення України з трьох сторін – з півночі, сходу та півдня. Москва по суті заблокувала для України Азовське море. Тепер вона намагається максимально обмежити можливості України як морської держави в Чорному морі і зробити небезпечним білоруський напрямек.

Другий фронт війни Росії проти України – всередині всієї України. Тут Росія прагне підвжити духовні основи української нації, деформувати державні інститути і розхитати внутрішню ситуацію в країні. Для цього російська влада широко використовує агентуру своїх спецслужб та п’яту колону – проросійські сили в Україні. Основним засобом ослаблення України зсередини Росія вибрала гуманітарну агресію, спрямовану на знищення української національної ідентичності та перетворення України в частину “російського світу”. З цією метою Росія веде з Україною історіософську, мовно-культурну, конфесійну та інформаційно-пропагандистську війни.

Третій фронт боротьби з російським агресором знаходиться на Заході. Там Москва намагається відірвати від України її партнерів та союзників, ізолювати Україну від демократичного світу, обдурити і приспати політиків за-

хідних демократій, щоб унеможливити на міжнародному рівні ефективну протидію російській експансії і рваншизму, а також не допустити створення проукраїнської коаліції держав. Москва намагається якщо не заблокувати, то мінімізувати допомогу Україні зі сторони міжнародної спільноти, насамперед в ділянці постачання зброї. Особливих зусиль російська влада докладає для унеможливлення членства України в НАТО та ЄС. Москва наполегливо добивається послаблення санкцій проти Росії з боку США, Великої Британії та ЄС. На все це Кремль витрачає колосальні ресурси.

Ставки Росії і України у війні надзвичайно високі і бажання протилежні: ми хочемо бути, а ворог хоче нас знищити. Тому домовитися з російською владою про повернення Україні окупованих територій і припинення війни не вдасться. І перекрвати війну також не вдасться. Нація мусить навчитися захищати себе і забезпечувати своє сьогодення і майбутнє навіть у війні з сильнішим ворогом.

Очільникам нашої держави, політикам та громадянам треба вести цю війну з усвідомленням саме її екзистенційного характеру.

Щоб перемогти російського ворога треба мати насамперед правильне бачення війни. Чинне законодавство вже дає досить об’ємну картину теперішньої російсько-української війни і досить глибоко розкриває її генезу. Важливими документами держави в цьому плані є закон “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” та низка Постанов Верховної Ради щодо агресії Росії проти України, зокрема ухвалених в 2015, 2017, 2018 та 2021 роках.

Чинне законодавство визнає Росію державою-агресором, встановлює початок війни (20 лютого 2014 року), розкриває екзистенційний характер війни, кваліфікує російську збройну агресію як тяжкий міжнародний злочин, стверджує право України на оборону і визначає комплекс заходів для протидії ворогу, розкриває механізми та засоби окупації території України, які використовує російська влада тощо. Треба знати це законодавство і діяти відповідно до його приписів. Для організації ефективної оборони вже створено критичну масу необхідного законодавства. І не має проблеми для його покращення, наприклад за рахунок ухвалення закону про територіальну оборону України чи інших законів. Головна проблема в організації ефективної відсічі агресору полягає не в недосконалому законодавстві, а у відсутності політичної волі його виконувати і ухвалювати важливі рішення.

Необхідно суттєво прискорити темпи посилення оборонних та безпекових спроможностей держави, зокрема через значне прискорення процесів з озброєння Армії новітніми видами зброї, здатної виконувати роль ефективного фактору стримування ворога. Існує нагальна потреба у виробництві зброї на базі ракетних та інформаційних технологій, здатної використовуватися на території агресора.

Критично важливими засобами забезпечення країни від во-

рожих зазіхань є якнайшвидше створення системи територіальної оборони та здійснення україноцентричної гуманітарної політики, спрямованої на зміцнення української національної ідентичності та обмеження російської агресії в гуманітарній сфері. З огляду на український історичний досвід територіальна оборона якнайкраще забезпечуватиме країну насамперед з північного напрямку. Розвиток гуманітарної сфери на засадах україноцентричності повинен стати одним з стратегічних пріоритетів розвитку України.

Значно швидше треба розвивати Військово-Морські сили, щоб не дати Москві обмежити оборонні можливості України з півдня та можливості України як морської держави.

Влада і суспільство мають рішучіше діяти для мінімізації владних, фінансових, інформаційних та інших можливостей 5-ої колони, проросійських сил, на боці яких завжди грає український олігархат, в розхитуванні України зсередини.

Має нарешті припинитися практика послаблення держави на інституційному рівні.

Є великі можливості посилити позиції України в демократичному світі. На міжнародному рівні Росія не тільки бореться за послаблення України, але й веде війну проти європейської цивілізації. Москва намагається розколоти євроатлантичну солідарність, дестабілізувати ситуацію в країнах демократії, виставити європейську цивілізацію як таку, що вмирає. Влада і громадянське суспільство повинні настирливіше стукати у двері ЄС та НАТО, особливо в двері Альянсу, прискороючи власні реформи. Хто стукає, тому відчиняють.

Над усім цим має бути політика плекання такої важливої суспільної постаті як Воїн, якого потребує будь-яке суспільство, щоб забезпечити власний розвиток.

Висновок п’ятий. Важливо забезпечити існування Українського народу і як національної, і як соціальної, і як біологічної спільноти. Проблеми є на всіх цих рівнях. Однак найменше уваги з боку влади і суспільства надається існуванню народу як біологічної спільноти, яка є вихідною ланкою в національному бутті. Історія людства знає не один приклад, коли не тільки малі народи зникли через винищення їх розчуження в інших спільнотах. Треба заявити прямо, що проблема виживання українців як біологічної спільноти вже проявляється досить рельєфно. За час появи одного нового покоління чисельність населення України скоротилося якщо не на два десятки, то не менше, ніж на півтора десяти мільйонів чоловік. Мільйони українців, зазвичай молодого віку, виїхали за кордон. Сільське населення постаріло і його чисельність суттєво зменшилася. А село завжди славилось великою народжуваністю дітей. Це жахливі цифри.

Для вирішення цієї проблеми необхідно швидко підняти рівень життя українців до європейських стандартів. Досвід Японії, Південної Кореї та інших держав показує, що за одне покоління можна здійснити великий стрибок в розвитку нації. Суттєво покращити теперішню демографічну ситуацію можна через припинення штучної деградації сільського укладу життя, маховик якої було

розкручено через небажання всіх влад утверджувати в аграрному секторі фермерський устрій. Багаторічний політичний курс на латифундію в сільському господарстві привів до обезземелення і до обезлюднення села та великих територій держави. Порятунком села – в культивуванні сімейних фермерських господарств. І цією можливістю ще можна скористатися.

Висновок шостий. Сільський уклад завжди відіграв надзвичайну роль у розвитку української нації. Саме він упродовж тривалого історичного шляху був і залишається важливим джерелом продукування національної матриці нації, національної ідентичності.

Українська історична традиція та орієнтація на європейські практики в аграрному секторі вимагають глибокого реформування сільського господарства на засадах утвердження фермерського устрою. Фермерський устрій повинен базуватися на сучасних сімейних фермерських господарствах.

На сьогодні в сільському господарстві склалася абсолютно дика організаційна структура виробництва та нецивілізовані суспільні відносини. В аграрному секторі запанував невластивий йому монополізм. Значно більший, ніж це було в так званий радянський період. Головними гравцями в аграрному секторі нині є агрохолдинги – немислимі для Європи за концентрацією земельних ресурсів підприємства, створені, як правило, міським капіталом. Як наслідок, сільське господарство втратило природну повноструктурність і цілісність. Тваринництво занедбане, а рільництво звелось до вирощування продукції кількох культур. Село накрила велика хвиля масового безробіття. Величезні території країни швидко обезлюднюються. Перетворення сільських поселенських мереж в безлюдну територію знищує те, на чому віками трималася українська нація. Контроль за землею та значною територією держави суттєво знизився (адже сільськогосподарські угіддя займають мало не чотири п’яті території країни). Зросла еродованість та впала родючість ґрунтів, що підриває ресурсну базу нації.

При виробленні аграрної політики треба виходити з того, що сільське господарство для нації є більш, ніж просто галузь бізнесової діяльності.

Нині ситуація ще більше погіршиться у зв’язку з запровадженням такої моделі ринку землі, який винищить останні фермерські господарства і вивре із рук українського селянина рештки землі на користь місцевих латифундистів та іноземного капіталу. В Україні має реалізуватися цивілізована європейська модель ринку земель сільськогосподарського призначення, де їх покупцями має бути тільки фізична особа – громадянин України, у власності котрого не повинно бути більше 100 гектарів землі. Такі норми в чинному законодавстві передбачені, але діятимуть ці обмеження лише два роки, після чого набувачами землі у власності будуть і юридичні особи, а рівень концентрації земель у власності в одних руках (в руках фізичної чи юридичної особи) зросте до 10 тисяч гектарів. Запропонована “зеленою” владою модель ринку нічого

спільного не має з європейською практикою і є шахрайською по відношенню до своїх громадян. Треба все робити, щоб норми про юридичну особу як набувача права власності на землю та норми про можливість концентрації земель у власності в одних руках більше 100 гектарів зникли на віки вічні з чинного українського законодавства.

Потрібна нова аграрна політика, яка б привела до утвердження в аграрному секторі фермерського устрою. Для цього треба створити відповідне законодавство та реалізувати на рівні держави відповідні програми, які б передбачали трансформацію теперішнього сільського господарства в сучасну аграрну систему європейського типу.

Висновок сьомий. Важливим викликом для української державності є традиційна непослідовність української влади у формуванні та реалізації політики європейського вибору. Насамперед у здійсненні євроатлантичної інтеграції. Традиційно ігнорується те, що важливим чинником при створенні Української держави було прагнення українців повернутися назад додому – в Європу. Політика європейського вибору передбачає одночасну реалізацію двох процесів – модернізацію України на засадах європейських цінностей через побудову української України та забезпечення членства України в загальноєвропейських та євроатлантичних структурах, зокрема безпекових. Непослідовність політики української влади в реалізації цього курсу в умовах безпекової загроженості України зі сторони Росії чітко простежується на відносинах з НАТО.

Українська влада кілька разів докорінно змінювала політику у відносинах з НАТО. Були часи, коли реалізовувалася політика євроатлантичної інтеграції, яка передбачала членство України в НАТО. Але й були часи, коли українська влада запроваджувала політику так званої позаблоковості, що по суті розвертало Україну від Європи в бік Росії. Попередня влада досить тривалий час реалізовувала політику “прихованої інтеграції” в НАТО. Лише з часом вона відновила на законодавчому рівні політику євроатлантичної інтеграції з фіксацією мети – членство в Альянсі. Відповідне положення було зафіксоване в Конституції України. Багато часу на цьому напрямку втратила теперішня влада, хоч вона мала досить гарні стартові позиції. Фактично відносини України з НАТО продовжують вибудовуватися на ідеології співробітництва, а не інтеграції. Такий стан відносин між Україною і НАТО не відповідає ні інтересам України, ні інтересам країн-членів Альянсу. Тому потребує негайної корекції і змін з обох сторін. Українська влада повинна настирливіше вимагати від Альянсу надання ПДЧ і послідовніше реалізувати політику глибоких реформ, зокрема в секторі безпеки. Треба бути реалістами – вимагати неможливого. І ці старання будуть досить швидко винагороджені. Нічого вічного в цьому світі немає. Світ змінюється досить швидко. Те, що сьогодні виглядає як безпідставне сподівання, вже завтра може стати реальністю. Досвід творення Української держави є підтвердженням цього.

Слава Україні!

Ця книга – спільний проєкт “Забуттю невідкладне” відомої поетеси Тамари Севернюк і Муніципальної бібліотеки ім. А. Добрянського, присвячений 80-літньому ювілею від дня народження авторки. Ідея проєкту виникла давно, і спочатку він був значно скромніший: директорка нашої книгозбірні Леся Щербанюк запропонувала видати брошуру віршів з розшифруванням присвят, написаних за роки і десятиліття літературної творчості Тамари Артемівни. За цей час переосмислені дуже непрості сторінки нашої історії, своє місце і призначення в цьому недосконалому, але все-таки прекрасному світі. Звісно, за цей період поетеса написала нові поезії, тому видання вийшло доволі поважне. А ще Тамара Артемівна вирішила написати біографії людей, яким вона присвятила свої поезії. Але не зовсім енциклопедичні, а через призму свого сприйняття цих людей в її житті, в її формуванні як поетеси, як особистості. Книга була укладена минулого року, і саме цим виданням Тамара Артемівна хотіла вклонитися всім найдорожчим в її житті людям у день свого 80-ліття. Але через епідемію коронавірусу та карантинні обмеження видання книги та її презентація відбулися майже на рік пізніше...

Зазначимо, що це перша зустріч у нашій бібліотеці, насамперед, для справжнього живого спілкування. І ми щиро радіємо, що приводом стала дуже знакова для нас книжка “Відчайдушне життя. Про дорогих і найдорожче” Тамари Артемівни Севернюк – авторки проєктів “О, що то є поезія землі?” і “Вечірні зустрічі в Муніципальній”.

Книга та її авторка зібрали в стінах бібліотеки найближчих, найрідніших і найцінніших для неї людей. Захід був атмосферно-камерним, його варто назвати не просто поетичним, а поетично-музичним, адже любов Тамари Артемівни до музики відома всім її знайомим і незнайомим...

Без перебільшення можна сказати, що головними героями зустрічі були Книга, Слово, Поетеса... і Гітара.

Життям життя проплачено...

Антоніна ТАРАСОВА,
журналістка, перекладачка, письменниця

Тримаючи в руках нову книжку Тамари Севернюк “Відчайдушне життя”, згадала Грегора фон Реццорі, який у “Магрібінських історіях” писав, що “на всій території Магрібії (так Реццорі “закодував” Буковину – Авт.) магрібінські оповідачі оповідають свої історії задля мудрого повчання тих, хто має вуха, щоб слухати...” Так і Тамара Артемівна, магрібінська, даруйте, буковинська письменниця (хоча й родом із Хмельниччини), майже в усіх своїх книжках ненав’язливо розповідає нам – тим, хто вміє читати – “про дорогих і найдорожче”. І справді, ця вже 33-тя (!) книга поетеси присвячена її дорогим людям – рідним, друзям, колегам, поетичним і моральним авторитетам, наставникам у літературі й у житті, однодумцям... Сказати, що це книга присвят, – нічого не сказати. Ця книга – спроба виповісти своє життя через призму високої любові й широкій прихильності, глибоких почуттів і незрадливих переконань, особистісного світосприйняття сучасності й ностальгійно-емоційної душі в нашому неспокоїному сьогодні.

Літа летять... Той лет не зупинити. // І що їм слава, тризна, а чи спів? // Вони летять. Прожито – пережито. // І те не зміг... не встиг... І се не встиг (3 присвяти подрузі Валерії Р.).

І Тамара Артемівна, як ніхто, відчуваю-

чи той невпинний лет, намагається встигнути сказати своє Слово найдорожчим людям. А їх у неї ой як багато! І чимало з того, що ввійшло в книжку, вже друкувалося в попередніх збірках чи друківаних виданнях, з нагоди певних ювілейних і сумних дат, але залишається актуальним сьогодні й буде цікавим завтра “для тих, хто вміє читати”...

Даниною студентським рокам у Чернівцькому держуніверситеті та подальшим майже родинним стосункам присвячені рядки присвяти Зіновії Флоріанівні Пенюк та Олені Володимирівні Плаушевській.

Жанр поетичної присвяти в поетеси Севернюк особливий, має не лише особистісний, а й філософський підтекст, як от: *Лежить на згадках історія – // Сумне потвердження прооцтв: // SictransitGloria, sictransitGloria... // Яких іще тобі свідоцтв?* (з присвяти З. Ф. Пенюк), або *Я по землі, як по канату, // Усе своє життя ходжу, // І тільки тим у нім багата, // Чим найбільочіш дорожу...* (з присвяти С. Мельничуку).

Цілком зрозуміло, що російська філологія за факхом, українська й російськомовна поетеса за покликанням не могла не висловити свою вдячність і любов до таких світочів поезії, як Тарас Шевченко і Олександр Пушкін, Іван Франко і Леся Українка, Ольга Кобилянська та Юрій Федькович, Василь Стус і Михайло Ткач, Ірина Вільде і Гнат Хоткевич, Анна Ахматова й Марина Цветаєва.

Творчі стежки авторки, звісно, перепліталися зі шляхами в літературі поетів-сучасників, і звідси – присвяти Ліні Костенко, Наталі Кашук, Леоніду Талалаю, Світлані Йовенко, Володимиру Качкану та багатьом іншим.

Любов’ю до Буковини Тамара Севернюк завдячує також творчості Міхая Емінеску, Пауля Целана, Розі Ауслендер, Йозефа Шмідта. Залишили свій слід у долі авторки відомі чернівцькі поети Микола Палагута, Микола Бучко, Мірча Лютик, Віталій Колодій. *На кожному тьму – знайдеться промінець, // На скорбну вічність – усмішка хвилини* (з присвяти О. Плаушевській).

Та не всі присвяти мають віддалено-філософське навантаження, є й такі впізнавані й сповнені болю рядки, як приміром, Анатолію Добрянському: *Із відчаю у захват – крізь безсилля...* або директорці бібліотеки його імені пані Лесі Щербанюк: *Відкрити книгу і забути все...*

Широко знана на журналістській ниві, Тамара Артемівна не раз виступала на радіо й телебаченні. Її дружні стосунки з радіо й телевізійниками вилилися в подячні рядки Любомиру Паранюк, Неонілі Милашенко, Драгошу Буджаку, Миколі Смолінському, Аркадію Казимірському.

А ось слова *Обірветься нитка золота // “Добрий день” нема кому сказати...* – з по-

Тамара СЕВЕРНЮК

Думками поле переорю,
Схилю чоло в безмовний степ,
Де, окрім відгомінів горя,
Уже нічого не росте.

Лиш віє пуста... віє вітер,
І брязкотить залізний смерк,
В сухім, покрайнім повітрі
Блукає привидами смерть.

До них нема нікому діла,
Ніхто не зна в собі вини,
На схилах пустки ошаліло
Гірчать посмерклі полини.

Гірчать, немов палені шини,
В очах темниться димний звит,
А в жерлі тьмища – конюшина...
І кінь ірже на дивен цвіт.

Перехід

Все говорять, говорять неспинно,
Кострубатіє слово від мук.
Україно моя, Україно,
До чиїх ти потрапила рук?

Хто є хто – вже дарма розпізнати...
В того свастика, в того – зірки,
Маскувальні строкати халати
І вінки... і вінки... і вінки...

І дитячі розгублені очі,
Прапори й корогви долілиць,
І прошиті молитвами ночі:
Українонько, де твоя міць?

Де висока і горда постава?
Збитий шлях в переході завис...

Золотава моя, золотава,
Скинь той хрест,
Що затьмив тобі вись...

Ліні Костенко

Нахлине втома від людей,
Від балачок пустих, порожніх,
Від випадкових подорожніх,
Куди б не втік, а хтось знайде.

Нема світів. Є світ – один,
Єдина схованка людини:
Її душі круті глибини –
Життя нуртуючого плин.

Там йде осмислення років,
Природа радісно ворожить,
Там визріває подорожник
На часу виразки тяжкі.

Володимирові Гоцуленку

На кожне слово є свої закови,
І на закови є свій динаміт.
На все старе ладнаються обнови,
А він, як був, так і стоїть цей світ.

Несхитний – то чорніє, то біліє
І міниться – то в водах, то в огні,
Зривається... Пручається... Німіє...
А той, що в висях, лічить його дні...

Роса

Світлані Антонішин

Впала вечірня роса –
Милість для тих, хто недуж.
Невідворотна краса
Вийшла на вилови душ.

Сутінок час надворі,
В’ється вогонь в коминку.
Божі псалми й тропарі
Чуються в пору таку.

Тихнуть старечі жалі,
В росах купається без,
Йде відсвіжіння землі
І розростання небес.

“За тинном... Київ...”

Тані Д, Авіньйон

Казав Брокгауз:
– Медоносна річ,
Той соняшник... Він знає мову неба.
Коли тебе зенацька вдарить ніч,
Він спалахне, він кинеться навстріч,
І обійме, й притулиться до тебе.

І мед його настояних світань
Пролле у жар твій світлу прохолоду...
Казав Брокгауз... Що з його казань?
Що можуть знати стоси його знань
Про соняшник із нашого городу?

Єдина ніч. Вітри. Зюйд-вест, норд-вест...
Міазмами не горло перетяте –
Уся земля сперезана навхрест.
І соняшник стоїть один, як перст –
Йому уже нема кого обняти...

Як добре вернутись
По довгій розлуці додому,
Туди, куди пам’ять
Простелює світлом стежки,
Туди, де нема
Пресловутих “гоморр і содому”,

Де лагідно кроки
Цілюють спориш й лопухи.

Де слово – без злості,
А мова – таки барвінкова,
І люди, як люди,
І в річці – пречиста вода,
І любо на серці,
І світиться миру підкова,
І навіть не сниться, не мариться
Темна біда.

Життя відчайдушне
Волого вривається в спеку,
Окрилює стежі
Нескрадливим шемом слідів –
Близьких і незнаних,
І вже не тутешніх, далеких...
Довкруг переладу,
Де янгол печалі сидів...

Мамі

Зацвіла калина білим-білим цвітом,
Защеміло серце – як далеко ти...
Проминають весни і літа, і літо,
Тільки щем той знає рідне берегти.

Тріпотять на вітрі молоді листочки,
Заглядає в душу росяна трава.
Білий цвіт калини – з білої сорочки,
Що носила мама, як була – жива...

Брату Борисові

Ми через річку йшли з тобою,
Мілку – в гладенькому камінні.
Пливли поволі за водою
Тонкі і довгі наші тіні.

Композиторка поетичного слова

Марина СУШКО

Теодозія Зарівна – поетеса, живим інструментом якої є мова.

Поезія Теодозії Зарівної – спосіб говоріння зі світом у тональності ля-мінор, зі своєрідним ритмічним малюнком і найширшою гаммою образного світу.

Нова збірка поезій “Земля семи вітрів”, що вийшла друком у грудні 2020 року і стала виданням рідкісним і невловимим, – це сліпуча музика, що починається зі скрипки, ностальгичний шем, що вступає з високої ноти, це мелодія невимовного, пісня підсвідомого, журба за далекими островами душі, прагнення осягнути все.

*Нащупуючи мелодії рухливу вогненну нитку,
рветься кудись наосліп, майже конає,
горить.*

*І прорізається музика, як рима чи ритм
у звалищах слів прісноводних цілком
буденного вжитку.*

“Земля семи вітрів. Карта пам’яті” – саме так вказано на обкладинці тонесенької книги, що і справді схожа на карту пам’яті, компактний носій інформації, гігабайт ремінісценцій або на партитуру симфонічного оркестру, де кожна частина збірки (“Птиця над шляхом додому”, “Забуті світи”, “Осінній бунт Пенелоппи”, “Відлуння голосу Марії Каллас”, “Хижа поезія”) відповідає запису певної музичної партії, а отже, має особливе звучання.

“Птиця над шляхом додому” – частина, яка відкриває збірку і задає інтонацію. Поетеса переноситься спогадами і думка-

ми у давноминутий час, наче хоче відшукати мелодію, з якої все починалось, і там, з висоти пташиного лету, їй відкриваються і акри глевкого неба, і дворики, і “царство жоржин і майорів – гербів дорогого дому”, і дух бензину й стерні, і звуки акордеону, ... і минуле, що не полишає.

“Забуті світи” – тужливий наспів скрипки в оркестрі української історії, що між порохами і попелом дат, все ще пам’ятає і зойки концертів, і ревище стадіонів, депортації та етнічні чистки, і проклятий запах пороку.

Але порох пахне і пахне. Це наш кисень і водень.

Наш озон після “Градів”. Наш дух холодних підвалів.

Наш запах страху несправедливої смерті.

Це відкрита рана нашої реальності, емоційне крещендо, де поступово, збільшуючи силу “звуку” авторка говорить про війну: війну-післямову, війну-постскрип-тум, війну-наслідок, так, наче відсунувши фіраночку, за якою ми ховаємось від дійсності і мовчазним жестом з затамованим боєм каже: дивись! Без докору, але зі стиснутим у кулак серцем.

*Сліпий снаряд поцілував чисте повітря,
то сонце деревам сльози вимочує.*

Мерехтливие тремоло скрипки постійно

підсилюється сюжетами від яких, як струни, починають вібрувати жили:

*... У ляльки з відірваною рукою,
щось зайло у механізмі,
і вона кліпає, кліпає, кліпає,
зависнувши на обрубку гілки...*

досягаючи свого емоційного напруження, авторка ковзаючим рухом несподівано вдаряє в мідні кимвали (тарілки), наскрізь проймаючи читача струмом гірких прозрень:

*Ціна життя убитого солдата
дорівнює трьом.*

*У суму входить його власне
плюс життя його матері,
плюс життя його батька,
котрі червоною ниткою
тягнуться за ним на цвинтар...*

І після тривожного “оркестру” “Градів”, лишаючи чорні діри в демографії, світ стає німим, забутим:

*Хто забув нас у мороці історії?
Хто забув нас не відініти?*

Тільки не Бог, тільки не Бог, тільки не Бог...

Іван Світличний писав: “Поети стріляють римами.../ У серце стріляють. Серце – мішень для кулі і для рим”. Снайперська точність Теодозії Зарівної, її вогнестрільна мова, пробиває товсту шкіру байдужості і вражає важливі цілі з першого пострілу, з першої строфи, але:

*... що поезія поруч з бажанням
бачити маму і тата
чи дівчинку з бантом,
що не вимовляє “л” чи “р”,
вбачитися перед дружиною
і виправити всі похибки минулого.*

*А для цього треба вернутися.
Вернутися, вернутися, вернутися.
Хай нецілим і ушкодженим,
але живим і теплим,
і щоб неодмінно вишні, ще кислі і після дощу.
Рвати і стріляти лише кісточками.*

Абсолютний слух Теодозії Зарівної, як радар, вловлює акустичні хвилі людської душі, відзеркалюючи найменші її коливання у слові. “Відлуння голосу Марії Каллас”, найвидатнішої оперної дівки ХХ сторіччя, починається з “Опери про любов”, останній акт якої розігрався не на сцені, а у житті. Опера – це доля, і це було аксіомою для Марії, а її доля дивним чином збіглася із любовною драмою.

З листа, написаного Марією Каллас своєму коханому Арістотелю Онассісу після того, як він розбив їй серце і одружився з удовою американського президента Джона Кеннеді: “Ти не врів, що я можу померти від любові. Знай же: я померла. Світ оглух. Я більше не можу співати. Ні, ти будеш це читати. Я тебе примушу. Ти всюди будеш чути мій зниклий голос – він буде переслідувати тебе навіть уві сні, він оточить тебе, позбавить розуму, і ти здасися, тому що він вмє брати будь-які фортеці. Він дістане тебе з рожевих обіймів ляльки Жаклін. Він за мене помститься...” (З книги “50 знаменитих коханок”).

*Життя жорстоке, Арі.
Усі мої сльози нижче Господь
на ниточку твого сумління.
Нащо тобі таке велике намисто?*

*Рожеві ляльки, як штучні перла,
Випадають з твоїх обіймів
і пахнуть рибою та духами,
туш із вій розсипаючи.*

Ословлюючи цю драматичну історію кохання, надаючи їй поетичного звучання, відкриваючи силу внутрішнього голосу Каллас, Теодозія Зарівна, торкається верхніх регістрів душі, переливаючи болісні мелодії жіночих долі у слово, “де поміж жорстоких конструкцій, які не сприяють мові, є ще трохи повітря, тобто, любові”.

Алюзії, які вправно влітає авторка в текст, вимагають від читача обізнаності і розкодування, що є необхідним, як знання нотної грамоти для музиканта. “Осінній бунт Пенелоппи” – протест жінки “вічно-му” чеканню, відмова від партії другої скрипки в оркестрі життя, смиренне торжество свободи.

Я побреду, сама собі вже Аріадна...

Це власна одиссея, персональна ода мандрам, приватна ода світу, що “лежить напроти, легкий, наче вдих і видих”, де “поїзд іде повільно крізь простір зі швидкістю часу”, це ода містам і маленьким вокзалам у грудні, засніженій Польщі, світській левиці Ніщі, Версалью і Парижу, Венеції і Стокгольму, морю і Альпам, Амстердаму і Балтиці, садам і виноградникам над морем. Тільки де шукати золоте руно?

*Воно у винограднику,
у воді криничній,
у шматковій житнього хліба,
у посмішці чоловіка,
у легкій руці повитухи,
і у квітковій на потяє,
у словах, що кидають блокноти
заради притулку у “Ворді”
у першій винагороді,
у кулі, що обминає...
Таке воно багатоліке
руно безцінне для смертних.*

“Хижа поезія” – фінальний акорд збірки. Де авторка скромно зауважує, що поезія не рятує. Вона не працює як бронжилет, ані як антидепресанти чи навіть як валеріана. Поезія живиться кров’ю, конкуруючи з хижаками, заводить у хащі темного лісу мови і кидає напризволяще, тож:

*Чи варто було цідити чорнило з хворої
вени,*

*коли і вони (слова) безсилі до світу,
що пре мов коні
здичілі, аж врзнібч тікають всі позосталі.*

У своїй поезії Теодозія послідовно втілює власне світосприйняття, у якому все пов’язано між собою та має свій музичний вимір.

Поезія Зарівної заворожує – це рапсодія в стилі блюз, це меланхолія, це співуче декламування під акомпанування семиструнної ліри, це відображення багатозвуччя, що збудує душу і гармонії, що уникає шкідливої надмірності.

“Поезія – це не “кращі слова в крашому порядку”, це – вища форма існування мови” (Йосип Бродський).

І якщо цей світ на чомусь таки тримається, то на таких композиторах поетичного слова з душею вищого рангу, як Теодозія Зарівна, яка творить симфонію із 33 букв алфавіту, даруючи світу безсмертя мови.

ВІДЧАЙДУШНЕ ЖИТТЯ ПРО ДОРОГИХ І НАЙДОРОЖЧЕ

святи Григорію Львовичу Шабашкевичу – вже стали крилатими, принаймні в нашому журналістському середовищі. Багаторічний заступник головного редактора газети “Радянська Буковина”, згодом – “Буковина” кожну редакційну летучку починав зі слів “Що нового дамо до газети?”. І ось, переглядаючи Тамарині книжки в моїй домашній бібліотеці, згадала ще одні рядки: *І насправді – що в світі нового? // Все вертає на круги своя, // Але стежечка кожна й дорога // Починається з власного “Я”... // Кожен прагне дістатись до нього, // і дарма, що одвіку... дарма... // І насправді нічого нового, // Є дорога... Подоби нема.*

Думаю, в багатьох приватних бібліотеках краю знайдеться ще не одна посвята – шире високе Слово Тамари Артемівни про найголовніше в житті: Пам’ять і Любов, бо вона вмє не забувати Добро і пам’ятає завше той “живлющий трунок”, який називає: “тендітна панночка – Любов...”

Однокурсниця Т. Севернюк – Стелла Кривошапова, кандидатка філологічних наук, доцент, яка живе нині в Києві – у заключному слові до книги написала: “Людині притаманні бажання залишити світові добре своє ім’я, поетові – тим паче... Мені видається, що творчість Тамари Севернюк можна означити як присвяту життя життю”. Певно, пані Стелла мала на увазі й перерфразувала рядок із вірша поетеси: *Не грішми, а життям життя проплачено...*

В рухливим саяві віддзеркалень
Чарівно, згубно і незвично
То виникали, то зникали
Два сонця – наших два обличчя.

Зухвало юні, аж прозорі,
Немов би висічені з неба,
Ми йшли по хвилях, як по зорях,
З первоначал земних – до себе.

Голос вищої ліри –
Спротив пеклу напастей.
Навіть крапелька віри
Духу не дасть
Пропасті.

Долі сплачено мито
За дари майбуття.
Все, що нами прожито –
Лиш пролог
До життя...

Полошать ніч містичні шуми,
А місто спить... І всесвіт спить.
Кому мої блаженні думи?
Хто їх прийме і прихистить?

Десь біля серця – стрілянина,
Яксь нечутна, а – пече...
Це ти, неспляча Україно
Схилилась на моє плече...

Уста у латах безбороння
Заворушилися, мовчазні...
Про що, про що твоє безсоння
Хотіло мовити мені?..

З книги “Відчайдушне життя”

“Хочу жити у країні, де законів дотримуються всі – від рядового до генерала, від двірника до Президента – однаково”.

Авторка з героями книжки

Валентина Розуменко: “Пам’ятаймо полеглих. Шануймо живих!”

Навесні 2020 року Департамент культури Київської міської держадміністрації оприлюднив список лавреатів на здобуття Мистецької премії “Київ” 2020 року, яка щорічно вручається у дев’яти номінаціях і була заснована ще в 2001 році з метою відзначення та популяризації кращих здобутків митців Київською міською державною адміністрацією спільно з Координаційною радою національних творчих спілок України.

Ми вирішили познайомити читачів нашого тижневика з непересічною жінкою, в минулому – вчителькою географії вищої категорії, яка стала переможцем цієї престижної премії в галузі літератури, письменницею Валентиною Розуменко, яка здобула Мистецьку премію “Київ” ім. Євгена Плужника за книгу “Нескорені” (2019 рік).

Назар ЗДОРОВИЛО

Наша співрозмовниця – авторка чотирьох книг: “Непал, або подорож в Гімалаї” (2003 р.), “Майдан... Хто, якщо не я?!” (2014 р. – 60 інтерв’ю з учасниками Революції Гідності), перша частина “Нескорені” (2016 р.), друга частина “Нескорені” (2019 рік).

Учасниця українсько-альпійської експедиції “Ама Даблам – 99” у Гімалаї, за програмою “Прапор України на вершині світу” (1999 рік). Член Національної спілки журналістів України та Національної Спілки письменників. Видавалася у різних друкованих ЗМІ – в доробку понад 200 інтерв’ю. Нагороджена Почесним знаком Київської спілки журналістів “За особливі заслуги”, подяками КМДА та КМУ.

У книзі “Нескорені” (2019 року) на 648 сторінках у 30 оповідах відтворила реальні факти та події російсько-української війни на сході України очима учасників бойових дій і очевидців – саме тих людей, які стали прикладом для наслідування, взірцями мужності, стійкості, сили духу, самопожертви та героїзму, – це видання допоможе зберегти те, що усім нам необхідно знати і ніколи не забувати.

Сьогодні Валентина Розуменко – гостя “СП”.

– Війна – це біль. Пані Валентино, чому ви розпочали писати книгу про російсько-українську війну?

– Цю жахливу, криваву, болючу війну “бачу” очима своїх Героїв, які повернулися – поранені, важкопоранені – й кожного дня терплять страшний біль у тілі, душі, але я впевнена – вони залишаються нескорені. Україна має знати своїх Героїв. І нині важливо, щоб трагічні та величні подвиги запеклої боротьби вірних та самовідданих синів і дочок України, які боронять свою волю і незалежність від російських окупантів, не канули в забуття, й не були стерті часом... Вважала своїм обов’язком закарбувати на папері їхні долі опалені війною, яка стала черговою трагічною сторінкою в історії мого народу. Вона увірвалася в наше життя немов цунами, землетрус, та перекроїла долі людей, родинні і дружні зв’язки, спокій й впевненість у завтрашньому дні...

Розповіді героїв двох моїх книжок – це достовірні, реальні та відверті історії із героями-сучасниками, які пройшли крізь пекло Степанівки, Дебальцевого, Львайська, Донецького аеропорту, Світлодарської дуги та інших “гарячих” точок, історії мужніх воїнів, які шемко озиваються в душі боєм і водночас наповнюють гордістю за наших простих українців, які, мабуть, несподівано й для самих себе, стали воїнами світла, захисниками України, надійною опорою людям, на яких

ніколи не дивилися в приціл, їх не наздоганяли мінні осколки, вони не мерзли в окопах і їм ніколи не снились загиблі побратими.

Моїх героїв Україна має знати. Їхні подвиги стануть для нинішнього та майбутнього покоління прикладом патріотичного виховання, формування цінностей і дещо іншого ставлення до тих, хто повернувся з війни, з покаліченою душею, а часто – і тілом. Переконана, що треба розвивати тему героїзму наших воїнів і після завершення війни.

– Розповіді ваших героїв про реальні події війни не залишають байдужими нікого. Хто найбільше з оповідачів запав у душу своєю історією?

– Моїм великим бажанням було відкрити очі тим “сліпцям”, які не хочуть бачити й чути про російську навалу. Прикро, але таких в Україні є чимало. У книгах закарбовані свідчення бійців від перших днів війни, коли російські війська вторглися на нашу землю, вбивали синів і дочок України. Я намагалася показати силу волі та спрагу до життя багатьох моїх героїв книги, які отримали велику психологічну травму, дехто зазнав важких поранень – втратив ноги, руки, пройшов важкі випробування долі, шпиталі, лікарні, та ніхто не піддався вироку долі! Вони сміливо сприймають удар долі й говорять: “Життя не закінчується, а стає дещо іншим!”

Ігор Лугина

Усі герої книги, а їх 56, стали мені рідними, бо кожна проникливу розповідь пропускала крізь серце. Наймолодший співрозмовник – Ігор Лугина із Сум, про якого лікарі говорили, що після снайперської кулі він дивом залишився живим. А запам’ятався своєю історією, яка до глибини душі зворушує. Добровольцем пішов на війну, а нині на візку. Не раз дивився смерті у вічі, не вагаючись ішов під кулі, аби врятувати побратимів. Молоденький, невеличкий ростом та сильний ду-

хом, Ігор під ворожим вогнем виніс з поля бою не одного кремезного бійця. Тепер він – в інвалідному візку.

...Важко з ним було розмовляти, оскільки Ігор неохоче згадує про війну, яка поламала багато людських доль. На жаль, про багатьох друзів йому доводиться говорити в минулому часі. У свої 18 років він не міг не піти на фронт, бо вважав своїм обов’язком стати на захист країни. Після мирного життя потрапив у пекло, під потужні обстріли “Градів” та ворожої техніки – на передок...

Ігор розповідав: “Росія пішла проти нашої незалежності, нашого вибору. За три роки війни я переконався, що росіяни там зусібіч, навіть свій прапор піднімають з того боку барикад. Мені особливо прикро, що багато з них приїхали воювати заради грошей. Надходить команда і вони починають стріляти, щоб відробити свою зарплату. А тут гинуть справжні патріоти, які прийшли захищати свою землю і рідних. Їм цього не зрозуміти ніколи. Бо вони самі продаються і продають свої душі.

І це я дійшов висновку, що росіяни на Донбасі зробили для себе великий полігон з живими мішенями. Тобто – у них там ще й навчання зі стрільби. А мішені – українські солдати, які у кращому випадку можуть повернутися з війни живими, але із покаліченими тілами і душами...”

Книга готувалася до друку, коли Ігор став учасником напівмарафону й на візку подолав 66 кілометрів. Він – єдиний учасник у інвалідному візку, що підкорив таку дистанцію, аби звернути увагу на людей з обмеженими можливостями. Тішить, що Ігор одружився під час війни й нині в родині росте синочок.

Опинившись у візку, Ігор не впав духом, не опустив руки, вирішив опанувати нове ремесло – вишивання бісером (свої картини він реалізує через Фейсбук). Виявилося, що це не лише вітх, яка відволікає від важких думок, а й шанс заробити кошти на лікування.

За особисту мужність і самовіддані дії, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності нашої держави указом президента України №601/2020 від 29 грудня 2020 року молодшого сержанта у відставці Ігоря Лугину нагороджено орденом “За мужність” III ступеня.

Усміненого на фото, Романа Максимця на лижах в Карпатах я побачила у Фейсбуці і телефоном зв’язалася із ним. Цей відважний, вольовий 30-річний борець із трьома ампутаціями, уродженець села Давидів Пустомитівського району, що на Львівщині, оптимістично сказав: “Своїм прикладом хочу довести, що людина

Роман Максимець

здатна подолати найважчі випробування в житті. А всім співвітчизникам хочеться наголосити, що відповідальність за нашу країну лежить на кожному із нас. Усім потрібно нарешті стати справжніми українцями не тільки за паспортом, а й за покликом серця. Потрібно вірити у себе, свою країну, силу та нездоланність народу. Заради справедливості наголошу, що мене поставили на ноги саме в нашій країні, в Ірпіні, а не за кордоном!”

У військовій частині ніхто не вірив, що він виживе... Роман переніс численні операції, однак прага до життя, праця над собою й оптимізм зробили свою справу. Він має стати взірцем для тих, хто зневірився в житті.

До болю пронизлива історія Олександра Харіна (позивний “Джон”), добровольця ОУН, який служив у Пісках. Народився в Росії, прожив 20 років у Криму. Пішов добровольцем. На бойовому посту куля ворожого снайпера влучила прямо в горло і – параліч на сім довгих місяців. Він – “шийник”. І нині без чуйної, дбайливої дружини Ірини чи й

зумів би наш герой вибратися з тієї критичної прірви, уготованої війною?! Вони постійно разом – цілодобово, вже шість напружених років по шпиталях. Сашко каже про дружину: “...моя берегиня. Я не уявляю нинішнє своє життя без неї. Адже я, як мала дитина, котра ще не вмів ні поїсти, ні попити, ні зробити щось самотійно”.

Під час спілкування стримувала себе, щоб не заплакати і водночас тішилася тим, що у нас є такі матері та дружини, які з жертовною самовідданістю, безмежним терпінням і любов’ю ставляться до своїх важкопоранених

Олександр Осіпов

чоловіків. Олександр, мов безпомічна дитина, сидів на ліжку... у подушках і ковдрах, бо інакше поки не вдається. І щоразу звертався до Ірини по допомогу: “Посади мене”, “Я падаю, підтримай...”, “Дай, будь ласка, напитися...”. І вона на кожен поклик відгукувалася...

Боляче згадувати вислів Олександра: “Ми чужі сини свого народу. Я пішов на війну як патріот. Хочу жити по країні, де законів дотримуються всі – від рядового до генерала, від двірника до Президента – однаково. І відповідальність однакова!”

Зізнаюсь, що декілька разів сідала писати про “візочника” Олександра Осіпова, бо не могла стримувати сльози. Його слова

Олександр Харін із дружиною Іриною

залишилися глибоко в душі. Красивий 30-річний герой, інвалід 1-ї групи, уродженець Знамянки, що на Кіровоградщині, — зізнався: “Буду відвертим. Якби повернути нині 2014 рік, я зробив би те ж саме. Пішов би на війну. Адже знав, куди йшов і чим це могло закінчитися. Я давав присягу народові України, отож зобов’язаний її виконувати. Не я до них зі зброєю пішов... Вони — росіяни, прийшли на мою землю зі зброєю. Вбивають. Знищують. Руйнують... Ніколи не міг навіть припустити, що сусіди-“брати” нападуть на нашу землю.

...Після повернення з війни зрозумів, що самому занадто важко жити, а часом накриває така хвиля, що аж нестерпно. Тому хочу звернутися до всіх: допомагайте морально таким, як я... Не забувайте про нас. Навідайтесь. Поважайте. Пам’ятайте, що вони не шкодували ні здоров’я, ні життя заради вас... Заради миру на нашій землі... Заради майбутнього України...

Мені зробили багато операцій. Єдине, що відомо і сам знаю, — коштів моїх на все лікування не вистачить. Небайдужі волонтери вже оголосили про їх збір для мого одужання...

Усі герої моїх книжок в один голос заявляють: “Ми не прийшли на чужу територію. Ми захищаємо свою землю, на якій народилися

Анатолій Скригонюк

і вирости!” Бійці жертвують своїм життям, здоров’ям, комфортом заради нас з Вами...

До глибини душі вразив слів 30-річного героя книги з Рівненської області **Олексія Трубілка** (позивний “Тео”): “Ніколи не забуду, як нам на вишколі в 169-му навчальному центрі “Десна” сказали, що 70%, із нас, не повернуться із війни — “Подумайте!” Ви гадаете хтось злякався і повернувся назад? Ніхто! І ті 70%, були готові залишитися на полі бою, лише щоб зупинити російську агресію. Ніхто не злякався. Це щось міфічне...”

Коли хтось вважає, що захищати свою землю йдуть за певні пільги та ще якісь привілеї, то мій герой “Тео” повернувся з війни в передінфарктному стані (відправили на лікування) і відмовився від усіх пільг, які надає держава для бійців АТО. Він відвертий і чесний, справедливий і безкорисливий — пішов добровольцем залишивши на дружину двох маленьких доньок.

Олексій сказав: “Для росіян та їхніх найманців загода — чому наших бійців нічим не злякати. Ім не втямки, що їх наймали на цю неоголошену війну за гроші, а ми воювали за свою землю... І якщо буде потрібно — знову піду захищати свою землю. Мій бронезилет чекас. Чому це не йде з голови? Бо моя родина живе за 40 кілометрів від Білорусі, де стоять російські військові”.

Дмитро Котов із дружиною Тетяною

А як не згадати **Дмитра Котова**, який відслужив у 2015–2016 роках і демобілізувався, а через півроку за власним бажанням підписав контракт із ЗСУ й повернувся у пекло війни, де й дістав важке поранення (втратив обидві ноги), оскільки переживав не за себе, а за побратимів, які йтимуть за ним, адже був сапером... Сьогодні з ним — дружина Тетяна, його надійне плече.

А 14 червня 2018 року Дмитро самостійно піднявся на найвищу вершину України Говерлу (2061 м). Найважчий шлях припав за кілометр до вершини, де навіть на двох ногах йти важко. Та друзі — найнадійніша опора. Отож 12 годин надзусиль — і мрія здійснилася. А на вершині Дмитрові вручили диплом “Книги рекордів України, як людині з інвалідністю, яка сама підкорила Говерлу”.

Дмитро надихнув усіх бійців, хто піддався депресії чи втратив надію: “Хочу показати людям, що не варто зневірюватися, все можливо! Головне, зробити перший крок!” — поділився емоціями наш співрозмовник. Наші герої справді нескорені.

Хочу зізнатися, коли слухала розповіді наших бійців про жахіття на Світлодарській дузі, дуже переживала за двоюрідного брата **Анатолія Скригонюка** (позивний “Командор”), який тоді перебував саме там. Він був на війні двічі. Перший раз його мобілізували в березні 2015 року, і по квітень 2016-го він служив у 93-й бригаді на посаді заступника командира взводу. Вдруге пішов за контрактом, з листопада 2017-го по листопад 2018 року воював у складі 12-го батальйону територіальної оборони “Київ”, 72-га бригада.

Анатолій родом із села Княжа Криниця, що на Черкащині. Обидва його діди (Семен по батьковій лінії та Кирило по материній) воювали на фронтах Другої світової. Під час нашої розмови брат зауважив: “Я любив слухати розповіді дідуся про війну, але не міг навіть подумати, що доведеться й самому воювати на своїй землі!”

“Загалом я відслужив 24 місяці, — розповідає Анатолій. — Чим запам’яталася перша каденція? Передовсім згадую відчайдушних та мотивованих бійців. Тоді, ніби саме повітря було насичене духом патріотизму, який робив наших захисників безстрашними. Ми не ховалися за чийсь спинами і, якби отримали наказ йти вперед, то пішли б навіть під танки.

Війна мінє світогляд і зближує людей, яких доля звела на передовій. На фронті я зустрів багатьох побратимів, які стали рідними.

У 2016 році, коли служив у 93-й бригаді, пройшов Піски, Гнупове, Гранітне, Водяне, Тоненьке, Опитне, Жабине, Широкине, Ма-

ріуполь Сартану, Мангуш. Наші командири постійно були поруч і спали разом із нами в наметах. Згодом усе змінилось. Ми почували в бліндажах, ледь не під носом у ворога, а офіцери — у сільських теплих хатах за кілька кілометрів від нас...

Такі зміни я побачив, коли вдруге пішов служити за річним контрактом з 17 листопада 2017 року. Прикро було бачити, що багато чоловіків прийшли в ЗСУ просто заробітчанами”.

— У Вас є розповіді про жінок. Чим військове жіноче товариство відрізняється від чоловіків?

— Жінки безстрашні. Скажу словами сміливої, самодостатньої у своїх діях та життєвих переконаннях дівчини-стрілкині **Ніни Прокоп’євої**: “Жінка — не слабка стать. Імовірно, нас так виховують із дитинства, мовляв, ти дівчинка, маєш бути слабкою. Але ми, жінки, набагато сильніші духом як військові і як бійці, ми мотивованіші, бо рятуємо своїх дітей від ворогів. Жінка захищає свою сім’ю, свій дім і водночас усіх людей доброї волі. На війні почуття рятувальниці загострюється до краю. Принципової різниці в усвідомленні цієї місії чоловіком чи жінкою немає!

Якщо ти вирішила щось зробити, то маєш довести справу до кінця. Сказати: “Я охляла, залишу пост, відпочину і повернуся!” — не годиться жінці-військовослужбовцю...”

Наша героїня теж ішла на війну з розумінням, що може не повернутися... Натомість відслужила два роки і підписала контракт ще на три роки.

Оксана Якубова (позивний “Капкан”) служила заступницею командира батальйону по роботі з особовим складом і демобілізувалася майором. На жіночі плечі Оксана лягла нелегкі випробування війни, яка поглинала її підлеглих, залишаючи душевний біль, який мимоволі накопичувався.

“Найбільше ятрить душу думка, що саме ти щось не врахувала і

через тебе постраждали чи, найгірше, загинули люди! Кожний нормальний офіцер цю провину тримає в собі і постійно живе з нею... Ми ж відповідаємо за кожного свого бійця.

...Дуже страшно було умовляти хлопців зайняти позиції, коли туди йти фактично неможливо, — з клубком у горлі розповідала майор. — І ти гостро усвідомлюєш, що ці люди можуть померти. Купа контужених, купа поранених — тих, що були перед ними, й вони все це бачать...

На моїх очах загинула санінструкторка — її розірвало міною... Найстрашніше, коли привозять речі загиблого, й раптом до нього починають телефонувати рідні. Я ніколи не брала слухавку...”

— І все ж, що запам’яталося найбільше?

— Це дивовижна і драматична історія про одного із “кіборгів”, як називають хоробрих захисників Донецького аеропорту. Йдеться про **Федора Мисюру** з дев’ятої роти третього батальйону 80-ї десантно-штурмової бригади, який на початку 2015 року добровільно пішов у епіцентр війни — термінал ДАПу.

Оксана Якубова

Їх запитали: “Можливо, хтось передумав? Тоді можете вийти зі строю, заміну ми знайдемо!”.

“Ніхто не вийшов, — констатує Федір Мисюра. — Не знайшлося нікого, хто б скористався такою можливістю”.

У ніч на 14 січня, бійці зайшли в термінал. Уже 15 січня наш герой отримав важке поранення, яке вважається медиками не сумісним із життям. Попрошався з друзями. Та вправний талановитий лікар **Ігор Зінч** з позивним “Псих”, заходився його рятувати в складних умовах під акомпанемент ворожих обстрілів і зробив усе можливе і неможливе, щоб “важкий” протримався до відправки в Дніпровський шпиталь. За оцінками медиків, шансів вижити у нього майже не було. Проте хірурги взяли ризикувати операції, під час якої в Мисюри на 8 хвилин зупинилося серце. Йому через розтин у грудній клітині зробили прямиий масаж

серця і відновили кровообіг. Він вижив! Про таких кажуть: його вберіг Бог!

Звідки така непереборна жага до життя? Пояснюючи, сам герой нашої розповіді згадає свого янгола-охоронця — донечку Софійку. Він взяв з собою її маечку, яка на війні стала для нього своєрідним оберегом...”

Вважаю, що найкращими словами про криваву російську навалу на Сході України скажуть уривки із розповідей мого героя — поета, письменника **Бориса Гуменюка**: “Коли у моїй країні в 2014 році почалася війна, я раптом зрозумів, що підсвідомо готувався до неї давно. Ймовірно українці десь на генетичному рівні знали, що рано чи пізно ця російська тварюка нападе на нашу землю. Якщо ми не подолаємо її нині, дозволимо захопити наші території, то через десять років воювати будуть наші діти, а ще за 30 років — наші онуки. Ми хочемо та і маємо раз і назавжди вирішити цю вікову проблему.

Це столітня війна до повної ліквідації того, що сьогодні називається Російська Федерація. У нас вибору іншого немає, бо він наш сусід і своє місце розташування Україна не в змозі поміняти.

Ми імовірно і причетні до того, що той монстр взагалі з’явився. Наші князі і ми йшли й будували ту імперію під назвою Росія. Мабуть їм розум затьмарило, бо хотіли православного царства, тому створили такого монстра. Нині українцям потрібно діяти за словом Тараса Бульби: “Я тебе породив, я тебе і вб’ю” із односторонньої повісті Миколи Гоголя, бо у нас немає іншого виходу.

Запевняю, що наші добровольці ніколи не погодяться з тим, щоб віддати частину України загарбницькій Росії. Крим, Донецька і Луганська області — це українські землі. І завжди будуть українськими! За свою землю ми будемо битися до кінця, навіть якщо буде наказ залишити її. Бо ми пробудили в собі приховані й напівсонні енергії українського лицарства і воїнства. У чоловіків, які часто виглядали тухлятьми, гречкосіями і свинопасами, раптом прокинувся дух лицарства, вони взяли зброю й стали в обороні своєї країни”.

— Пані Валентино, відчуваю, що Ви зріднилися зі своїми героями...

— Так, нас породила війна: усіх, хто воює, чекає, не втрачає надії, сподіваючись на диво, хто підтримує, допомагає, розповідає, пише... Ми стали єдиним цілим. І коли запитують, чи маю я право писати про ту пекельну війну, то зізнаюся, що бачу її “нутро” очима своїх героїв, переживаю разом з ними, у тривозі та вболіванні за кожного пораненого, в журбі й печалі за кожним загиблим бійцем. Відчуваю кожную розхристану, зболону душу, поділяю їх обурення неподобствами у мирному житті, шоразу йдучи вулицею, їдучи в метро, всюди споглядаючи — тут насправді, інший світ, у якому, здається, про війну і не чули. Боляче!

Непоправна печаль згорьованих батьків, чії сини здійнялися журавлиним ключем у далекий вирій, звідки немає вороття. За кожною історією — страждення людська доля. Стримувати емоції стає дедалі важче, незагоєний біль наростає, нагнітається вже сім років поспіль, за кожною історією — сотні, тисячі подібних.

Я вдячна усім моїм оповідачам за ширі сповіді-спомини і про живих, і, особливо, про загиблих синів. Низький уклін усім матерям! Пам’ятаймо полеглих. Шануймо живих.

Сергій ПРИСУХІН,
доктор філософії, викладач
Київської православної
богословської академії

"Українська філософія, існування якої нараховує більше, як тисячу років, лише в нашій дні набула статусу національної філософії. Адже протягом сторіч українська духовна культура та її здобутки привласнювалися іншими народами, коли їхня історія виявлялася значно коротшою... Ці привласнені багатства знову повертаються до скарбниці українського народу"
І. Бичко, А. Бичко¹

Кардинально новий етап у поступі духовної культури України розпочався під впливом західноєвропейської Реформації (XIV–XVI ст.) і був позначений утвердженням раніше не знаних, притаманних їй цінностей ренесансного гуманізму, які створили оригінальні форми і зміст тогочасної української філософської думки.

З одного боку, розвивалися ренесансні духовні цінності, що було пов'язано з реформуванням католицизму, а з іншого, загострилось протистояння ортодоксальної православної церкви всім інокультурним впливам, що надходили іззовні й могли зашкодити її інтегративній цілісності та ефективності функціонування. Це поглиблювало віддавна існуючий етноконфе-

Українська філософська думка доби Відродження (XIV–XVI ст.): Іван Вишенський

сійний (а відповідно й етнокультурний) конфлікт між католицизмом і православ'ям. Страх перед польською католицькою експансією призводив до невинуватого самоізоляції української духовної культури.

Незважаючи на всі спроби уникнути кризових явищ у житті

1620/30 рр.), який більшу частину свого життя провів у монастирях Афона (Греція).

Іван Вишенський народився в Західній Україні (Галичині) в містечку Судова Вишня на Львівщині, де здобув початкову освіту. Жив у Луцьку, Острозі. У 1570–1580 рр. переселився на Афон (Греція),

"Не дивися на те, що солодко пишуть і наставляють солодкі слова, а дивися, чи сидить у них і чи має над ними зверхність правда".

Із твору "Короткослівна відповідь Теодула" (1599–1600 рр.)

церкви, православ'я в Україні було вимушене адаптуватися до нових соціально-історичних умов і реалій. Криза православної церкви на теренах України не була такою масштабною, як криза католицизму в Західній Європі, ось чому вихід із неї вбачався не в її внутрішньому реформуванні, а в поєднанні інтересів церкви з національно-визвольною боротьбою українського народу і проповіданням ідеї єднання церкви з народом задля захисту віри як гаранта життя всіх українців. Православ'я стало в авангарді боротьби проти колонізації українського народу і прагнуло стати єдиним гарантом перемоги в боротьбі за національну незалежність і збереження автентичної культури.

"Конфліктний діалог" із носіями європейської ренесансної культури розвивали богослови православної церкви, передусім представники Острозької академії² (Острозького культурно-просвітницького центру), до шеренги яких беззаперечно належали православні богослови, а також діячі української полемічної літератури, у тому числі й чернець Іван Вишенський (бл. 1538/50–

який вже в той час набув статусу найавторитетнішого центру православної культури. Спершу І. Вишенський був послушником, потім став ченцем, а під кінець життя – визнаним православним богословом, знаним аскетом-самітником. Загалом Вишенський прожив на Афоні близько 40 років, майже до останніх днів свого життя. В 1604–1606 рр. Вишенський відвідав Галичину, був гостем Львівського Братства (приїздив на запрошення свого приятеля Йова Княгиницького).

Головними працями, які представляють його релігійно-філософські погляди, стали 16 рукописів. Ще у 1599–1600 рр. Іван Вишенський переписав частину з них у спеціальну "Книжку", яку планував видрукувати в Острозькій друкарні. "Книжка" складалася з передмови і десяти послань – окремих "глав", які, на думку багатьох істориків української філософії, є окремими творами: "Оглавление писанного в книжце", "О чину почитання сего писання", "Ко почитателю наедині сего писання", "Обличение диявола-миродержца", "Послання князю Василю Острозькому",

"Порада", "Писание до всіх обше, в Лядской земли живущих", "Писання к утекшим от православної віри епископам", "Извещение краткое о латинських прелестях...", "О еретиках", "Загадка філософам латинским", "Слід к постижению и изучению художества". Після 1600 р. Іван Вишенський написав ще кілька творів: "Краткословный отвіт Феодула Петру Скарге", "Послання Домнікії", "Зацепка мудрого латынника з глупым русином", "Послання львівському братству", "Послання Іову Княгиницькому", "Позорище мысленное" та ін.

У зв'язку з тим, що свої рукописні твори Вишенський писав за межами України, вони зазвичай мали форму послань (писань), адресованих українському народу або конкретним особам. У своїх посланнях Іван Вишенський неодноразово звертався до земляків з проханням його послання читати громадою, переписувати, а оригінали повер-

шуки сутності людини та її місця в світі. На його погляд, сутність людини становить умовна єдність антагоністично протилежних матеріального тіла й душі. Місце людини в житті залежить від того, як вона користується власним волевиявленням, що, зрештою, дає їй змогу зробити вибір між тілесною чи духовною формою існування. Неправильний вибір (задоволення тільки тілесних потреб) неупинно призводить до смерті тіла й душі, і навпаки, правильний – гарантує безсмертя душі й вічне блаженство. Духовний вибір людини – це передусім вивчення Святого Письма, творів східної патристики, а також самопізнання й заглиблення у свою внутрішню природу. Єдність цих двох процесів веде до містичного просвітлення духовного розуму Божою істиною.

І. Вишенський вважав, що Бог дарує людині свободу, щоб вона самостійно визначилася, з ким хоче бути – з Богом (духом, добром) чи дияволом (утіленням

"Людське єство стоїть на самовладі і примусом та силою до Бога не притягується".

"Будьте собі зі своєю вірою та мудрістю окремо від нас, а ми зі своєю вірою та апостольським глупством окремо від вас".

"Онімій і будь безголосий, доки не схочеш отямитися!"

"Нічого-бо немає дорожчого від душі!"

Із твору "Зацепка мудрого латинника з дурним русином" (1600–1601 рр.)

тати автору назад. За життя окремі рукописні твори Вишенського були опубліковані анонімно в 1598 р. в острозькій "Книжці" (варіант "Писання к утекшим от православної віри епископам"). Згодом ім'я ченця-містика Івана Вишенського було забуто майже на 250 років, і лише в 1865 р. завдячуючи М. Костомарову воно було відновлено. Пізніше дослідженням філософсько-богословських напрацювань Вишенського займався також Іван Франко (який описав останні дні життя містика в поемі "Іван Вишенський", 1900 р.).

Загалом у своїх рукописних творах І. Вишенський обстоював позицію, відповідно до якої основою матеріального і духовного буття людини є неперевершена мудрість Бога – Софія, яка знаходить свій вияв у культових і обрядових цінностях православної культури (у тому числі в її храмах, іконах тощо). Як ортодоксально налаштований християнин він різко протиставляв світ ідеального Бога й світ матеріального, наголошував на тому, що Бог є надприродною силою, яка існує сама по собі вічно, і є творцем світу видимого та невидимого і людини в ньому, Бог є непізнаний за своєю сутністю. Бог є ідеалом християнських чеснот: справедливості, мудрості, чесності. Йому суперечить недосконалий матеріальний світ, у якому панує зло (лукавий, диявол), гріховність, тимчасовість, смерть.

Серед головних релігійно-філософських проблем, якими цікавився Іван Вишенський, були по-

зла). Найкоротший шлях до Бога – це правильний вибір, який починається з прийняття аскетичних цінностей. Як приклад – подвижницьке життя аскетів-самітників у горах, печерах, їхні подвиги, пов'язані з молитвою й постами. Вважалося, що "стару" людину змінює на "нову" практика аскетизму через втілення в ній божественного духа, зцілюючи її тілесні пристрасті, які спричинюють гріховність та страждання людини.

Релігійно-філософська рефлексія Вишенського засвідчила вплив на неї ісихастських та ранньохристиянських ідей щодо можливості містичного поєднання земної людини й надприродного Бога. Ісихазм, як віддавна відоме і апробоване етико-містичне вчення східного християнства, пропонував конкретні шляхи і духовні практики єднання людини та Бога через очищення серця слізьми й зосередження свідомості на самій собі. Психологічні вправи, а також відповідний спосіб життя (піст, мовчання, непорушність думки, контроль дихання тощо) мали на меті отримання богоодкровенних істин.

Аскетизм, чернецтво, самовідлучення, ісихазм – це не втеча від суперечностей матеріального світу, а навпаки, це неймовірно важка праця над своїм тілом і душею з метою очищення від їх гріховності, отримання есхатологічної просвітленості як найвищого блага. Іван Вишенський не абсолютизував самотність, в монастирі він активно цікавив-

"Що за пожиток з дару, коли я сам того запрагнув і дістав од тебе, диявола, а не Бог небесний мене на ту достойність покликав і вибрав?"

"На життя народитися – це коли, вийшовши з утроби у цей світ і дійшовши зрілого віку, думка вже має силу відрізнути зле від доброго".

"Наше тіло – од землі земля – земного собі тяжару й корму прагне. Дух же шукає, як би витягнеться з того м'яса угору, але його той гній і ласощі тілесні зв'язали і не пускають".

"Вільно людині, і самовладу вона має, захотіти спастися чи загинути, померти чи живою бути, сином Божим чи сином дияволовим стати".

"Не може комедійник протягти мисленне око до Христового розуму, поки не звільниться від свого машкарського розуму".

"Не треба тобі самому шукати влади і начальства, щоб тебе шанували і покорялися тобі люди, але треба тільки просвітити своє духовне світло добродійного життя".

"Як хочеш іншим відчинити ворота царства небесного, коли для тебе вони зачинені?"

"Мине, як сон, це скоротичне життя, скоро мине! Отож будьмо готові на славне воскресіння добрим і очищеним життям, щоб дістатися на правий бік".

"Коли цноту і чистоту плотську збережуть, але не очистяться від жорстокосердя і злостивості, і не виявлять милосердя до ближнього, то світильники свої погасять без оливи милосердя".

"Диявол тілу пособля і супроти душі бореться".

"Спасайтеся вірою, спасайтеся заповідями євангельськими, спасайтеся законом отцьким, спасайтеся чистим і неблазненным життям!"

Із твору "Книжка" (1599–1600 рр.)³:

ся світським життям, критикував суспільний лад, в якому панували цінності тілесного життя й диявольські спокуси.

Заслугує на увагу обстоювання релігійним філософом цінностей рідної мови як відповідь на її приниження з боку латинників. Як і інші полемісти, він уважав, що староукраїнська мова має чудодійну силу, завдяки якій можна пізнати божественну істину. Читання Святого Письма та інших богословських текстів, що віддзеркалюють божественну мудрість, рідною мовою — найкоротший шлях очищення душі від гріховності, шлях самовдосконалення та отримання Божих істин. Вивчаючи рідною мовою Святе Письмо, людина може розвинути повноцінну віру в Бога, а отже, отримати внутрішню свободу, захистити власну віру й національну церкву від зовнішніх зазіхань.

Загалом творчість Івана Вишенського, як і діяльність Острозького культурно-освітнього центру, зробила значний внесок у розвиток літератури, релігійної і філософської думки в Україні. В його інтерпретації філософія сприймалася як конкретна мудрість, що давала змогу осягнути божественні істини завдяки містичному єднанню з надприродним (Богом). Релігійно-філософські погляди XIV–XVI ст. були невід’ємними від позиції захисту й розвитку української духовності, староукраїнської мови, цінностей православної віри. Крім того, у цей період в українській духовній культурі не прямо, а опосередковано все ж таки знайшли своє місце об’єктивні цінності реформаційної ідеології та ренесансного гуманізму.

1. Бичко І. В., Бичко А. К. Історія української філософії // Історія філософії: Підручник / Ярошевич В. І., Бичко І. В., Бугров В. А. та ін.; За ред. В. І. Ярошевича. — К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. — С. 744.

2. Цікаво знати, що Острозьку академію було засновано ще в 1576 р. українським магнатом Костянтином Острозьким у місті Острог. Окрім богословських наук в академії викладалося сім “вільних” наук (граматика, риторика, діалектика, арифметика, геометрія, фізика й астрономія). Крім цього, значну увагу приділяли вивченню іноземних мов — грецької, латинської, старослов’янської. Але головне — в цьому навчальному закладі викладали вся інтелектуальна еліта тогочасної України. Більшість викладачів мала європейський рівень освіти, була знайома з історією світової філософії та могла використовувати набутий світський знання для філософських узагальнень під час викладання “вільних” наук. На основі академії було створено відому друкарню Івана Федорова (1525–1583 рр.), який отримав тут прихисток від переслідувань з боку російської церкви. В 1581 р. в друкарні Острозької академії була підготовлена і видана перша повна Біблія церковнослов’янською мовою. Водночас виходили друком полемічні твори вітчизняних письменників-полемістів. В Острозі працювали відомі літератори, полемісти Г. Смотрицький, Суразький, Наливайко, Острозький Клірик та інші. У 1636 р. Острозька академія як культурно-просвітницький центр припинила своє існування.

3. Афоризми І. Вишенського цитуються за: Мудрість передвічна. Афоризми давніх українських мислителів XI — поч. XIX ст. / Упорядник Валерій Шевчук. 2-ге вид. — К.: ТОВ “Видавництво “Кліо””, 2019. — С. 133–140.

Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ

У Києві вийшли друком чотири томи п’ятитомного зібрання вибраних творів Івана Низового “Бути — народом!” Мета видання — популяризація літературної спадщини видатного українського письменника, журналіста, просвітителя, громадського діяча й патріота Івана Даниловича Низового та сприяння творчому використанню його найцінніших здобутків. До п’ятитомника включено вибрані із майже семи тисяч творів 1958–2011 років, які було опубліковано в понад 100 збірках автора.

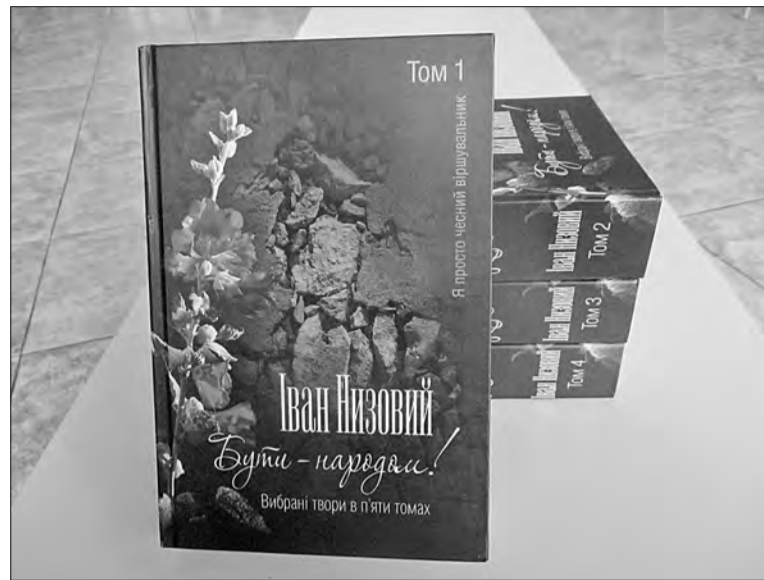
Літературознавиця Альона Манько в передмові до другого тому пише: “І. Низовий є по суті сполучною ланкою між Західною та Східною Україною. Письменник, народившись на Сумщині, де пройшло його сирітське дитинство, у юні роки жив і навчався на Львівщині, (...) а з 1966 року він переїздить на Луганщину, де проживає останні сорок п’ять років свого життя”.

Поетичні твори І. Низового майорять тематичним різнобарв’ям, однаково майстерно виведеним порухами авторського пера. Нижче пригледіть закоханого читача інтимна лірика поета; захопить натуралістів, вихідців чи просто любителів сільських місцин його пейзажна лірика; не відпустять людину філософського складу розуму, людину мислячу та схильну до самозаглиблення й космічного польоту думки філософські вірші митця; не залишить байдужим жодного свідомого громадянина своєї Вітчизни його громадянська лірика: патріотична лірика та антилірика (створений власне Іваном Низовим новий жанр громадянської лірики, де болуче правдиво відтворені жахіття сучасного авторів суспільного життя); художнім природознавством послужить для малечі дитяча лірика письменника; корисним біографічним доповненням для дитячих читачів та майбутніх дослідників стане його автобіографічна лірика; скарбом для естетів, любителів зарубіжної літератури стануть переклади Івана Низового... Ідея соборності та незалежності України червоною ниткою проходить крізь усю творчість митця.

Стаття Низового “Бути — народом”, опублікована в луганській обласній газеті “Молодогвардієць” 1988 року, стала справжньою подією в громадсько-культурному житті Луганщини. Іван Данилович першим голосно заявив про національне пригноблення українців на Сході та півдні УРСР, утиски української мови.

Іван Низовий брав активну участь у діяльності “Просвіти” і Руху. Він виступав у періодиці і

Бути — народом!

на багатотисячних мітингах. Натхненне слово поета знаходило відгук у серцях і душах луганців, що зрештою відіграло свою роль у підтриманні ними Незалежності на доленосному референдумі 1 грудня 1991 року.

У травні 1992 року Івана Низового було обрано головою Луганської організації Національної спілки письменників України. Донька Івана Даниловича Леся Низова згадує: “Очолити обласний спілчанський осередок, він самовіддано виконував надскладні завдання: в умовах повного безгрош’в’я сприяв виданню книг, особливо молодих літераторів; організував прийом до Спілки найбільш здібних із них; активно продовжив і закріпив традицію творчих зустрічей авторів із трудовими, студентськими й учнівськими колективами. Домагаючись декомунізації обласного письменницького осередку, який Іван Низовий вів через усілякі штучні та природні труднощі аж до лютого 1998 року, він у численних поетичних збірках, спонсорованих патріотично налаштованими людьми, розвінчував комуністичні міфи та радянсько-інтернаціоналістичні легенди, закликав співвітчизників до творення справді незалежної і вільної України. Поет одним із перших усвідомив, що плодами романтиків скористалися “спадкоємці комуно-шовіністів”, захопивши владу й віднявши у народу право на державотворення”.

Іван Низовий настільки виявив організаторський талант, що всі роки після відходу від керівництва обласною організацією Спілки залишався її неформальним лідером, оплотом української національної ідеї.

Ще в 1993 році поет переживав і застерігав:

*Криворізько-донецьких республік,
Новоросій комусь подавай —
Україна ж не ламаний бублик,
Не покрайний геть коровай!*

У 2004 році у вірші “Застереження” писав:

*Гадкою вповзає в Україну
Правічний “друг”*

*із пунінським лицем,
Несе руїну в нашу кураїну,
І в нашу душу щирю та наївну
Знов повіва північним вітерцем...*

Іван Низовий сплавляв лів на північній Онезі, будував електростанцію на околиці казахстанської Караганди, шахти на Донбасі, підприємства на Харківщині, три роки відслужив у радянській армії, навчався в Літературному інституті в Москві. Він добре вивчив росіян і зробив висновок: “Ми, українці, не любимо росіян — за їхню підкреслену зверхність над іншими, неросійськими народами, так званими “іноземцями”. За брутальність, непорядність, необов’язковість, жадібність, злодійкуватість, лівинство — перелік негативних рис далеко незакінчений. Ми — антиподи, нам не судилося бути народами-братями. Росіяни люблять тільки самих себе і споконвіку жили за рахунок інших, завойованих ними і уполіджених народів”.

У 2010 році Іван Низовий з гіркою написав:

*...Зійду з хреста у визначений час,
полишу тінь свою на перехресті,
знов повернусь в безбожницький*

*Донбас
для порятунку душі, які в безчесті
до ідолів сповзаються ...*

*Проти,
мій ріднокраю, —
мушу з перехрестя*

*нести свої скривавлені хрести
знов на Лугань,
де чиниться безчестя.*

А. Манько відзначає подвижницьку працю доньки поета Ле-

сі Низової у справі популяризації творчості батька: “Така багатюща, така талановита творча спадщина Івана Низового десятиліття перебувала поза науковим полем зору й, на жаль, не набула широкого розголосу серед українських читачів. І лише по смерті митця протягом останніх трьох років завдяки невтомній праці доньки поета Лесі Низової, яка не лише зберегла творчий скарб свого батька, дивом вивіщи його з окупованого Луганська, але й всіляко популяризує його творчість у віртуальній реальності (мережі Інтернет) та реальності загалом (сприяла заснуванню всеукраїнської літературної премії імені Івана Низового, організації численних літературних заходів, присвячених вшануванню пам’яті поета, вивченню його життєвого й творчого шляху, виданню першої помертної збірки вибраних творів батька “Ніхто наді мною не пан”, проголошеного 2017 року Рокотом Івана Низового на Львівщині) творчість Івана Низового знайшла відлуння в серцях багатьох читачів із різних куточків нашої країни. Приємно відзначити, що така глибока, актуальна, гідна всеукраїнського визнання поезія набула активного резонансу в читальних колах буквально по всій Україні, а Іван Низовий, хоча й помертвон, зміг скинути з себе одіж регіонального митця й наразі по праву переодіється в шати видатного українського поета”.

У 1995 році Іван Низовий розміркував і закликав:

*ми навчилися говорити
материнською мовою
наших лісів понищених
річок обезточених
гір погвалтованих
звичай поганьблених
віри розтоптані
але ми забули мову
стріл поцільючих
куль неминаючих
шабель незатуплених
ми забули розковану мову
Хмельницького і Гиговського —
справжню мову прадавньої*

*України
нам ще довго навчатись щоб вільно
говорити зі світом*

*батьківською —
українською — мовою!*

Доктор географічних наук Юрій Кисельов наголошує на актуальності творчого доробку Івана Низового: “Сьогодні, коли Україна знову переживає тяжкі випробування, а її кращі сини і доньки гинуть у так званій АТО, а насправді — на війні з жорстоким північним сусідом, необхідно читати Івана Низового, шукати в його віршах дороговказ у прийдешню. Щоб народ наш таки справді переміг. Бо права на чергову поразку вже не маємо...”

Місцеву вулицю й заклад освіти села Мар’янівка назвуть іменем Михайла Слабошпицького

Вулицю Шкільну та Мар’янівський навчально-виховний комплекс перейменують на честь українського літературознавця, публіциста, прозаїка і громадського діяча Михайла Слабошпицького, уродженця села Мар’янівка Шполянської ОТГ, який пішов із життя 30 травня 2021 року, незадовго до свого 75-річчя.

Михайло Слабошпицький (28.08.1946 — 30.05.2021) був членом Національної спілки письменників України. У різні періоди кар’єри працював редактором відділу критики газети “Літературна Україна”, а також головним редактором газети “Вісті з України” та журналу “Вавилон-XX”.

У 1995 році очолив видавництво “Ярослав Вал”, став виконавчим директором Ліги українських меценатів. Крім того, Сла-

бошпицький був співголовою координаційної ради Міжнародного конкурсу знавців української мови імені Петра Яценка.

Серед його робіт — понад два десятки книжок для дітей та юнацтва, проза, публіцистика й літературна критика.

У 2005 році Слабошпицький став лавреатом Національної премії імені Тараса Шевченка за роман-біографію “Поет із пекла (Тодось Осьмачка)”.

— Пригадайте, будь ласка, як створювалася ця вистава.

— В муках... А якщо щось створюється у муках, то, зазвичай, виходить добре. Спочатку п'єсу Івана Карпенка-Карого не хотіли брати до постановки, бо вже запланували до репертуару інші вистави. І ми з режисером Петром Ільченком домовилися, що будемо працювати позаурочно. Збиралися у вільний час і помаленьку "ліпили" виставу. Коли вона була готова — показали художньому керівництву театру. Вистава сподобалася, нам дали добро, і ось вже два десятиліття виходимо з "Мартин Боруюлю" до глядача.

Роль Мартин Боруюлю мені запропонував режисер. Це була надзвичайна пропозиція. Пам'ятаю, коли я тільки прийшов до театру, то спершу грав Надзівського в постановці народного артиста України Володимира Склярєнка. А коли зайшла мова про нову постановку, то мені вже захотілося зіграти Мартин Боруюлю. Але зіграти так, як ще не грав ніхто. І ми почали творити. Шукали на репетиціях, обточували, випробовували на глядачеві. Вистава стала популярною. Сьогодні разом із "Кайдашевою сім'єю" та "Поминальною молитвою" вона входить до тих вистав, які найбільше любить глядач. Сподіваюсь, що вистава збереже популярність ще не один рік.

— Пам'ятаєте, як вперше виходили на сцену в цій виставі?

— Звісно ж, було хвилювання, як завжди буває на прем'єрах. Актори ще "не притерлися" один до одного, "плаває" текст. Хтось може його забути. Тож інколи треба було зімпровізувати, викрутитися, виручити товариша. Загальновідомо, що вистава — це живий організм. Велике значення має підбір акторів, щоб вони були однодумцями, об'єднаними однією метою. Бо коли у виставі збираються актори, де кожен тягне на себе, то нічого путнього не вийде. На щастя, у "Мартин Боруюлю" зібрався хороший колектив.

Мені подобається, що в залі не побачиш байдужих облич. Люди з великою увагою і навіть напруженням спостерігають за тим, що відбувається на сцені. Це ми ставимо глядача в такі умови. У нього виникає інтерес до вистави, за рахунок цього вона росте. А в кінці — оплески. Люди не поспішають виходити з зали, довго аплодують, дякують.

Думаю, вистава актуальна сьогодні. Такі герої, як Мартин Боруюлю, багато в чому нагадують сучасну буржуазію.

— Чи змінилася за ці роки сама вистава?

— У процесі роботи ми вилучили деякі моменти, які не мають змістового навантаження. Йдемо основним руслом, аби людям були зрозумілі головні думки. Думаю, що нам це вдається.

Кожна нова вистава народжується від глядача. Кожен вечір — інший глядач. Я це відчуваю по настроях залу, його реакціях на різні речі. Буває, спочатку глядач пасивний. А коли ми його "розігруємо", то він починає реагувати на кожну репліку. Коли це є, то починаєш розуміти, що вистава відбулася.

За двадцять років, крім мене, у виставі змінилися майже всі актори. Роль Мартин Боруюлю виконує лише я, це велика відповідальність, адже якщо захворів, то доводиться замінювати виставу. Думаю, що з часом, крім мене, ще хтось гратиме цю роль.

Роль Палажки грає моя дружина, заслужена артистка України Валентина Ілляшенко, а в іншому складі — заслужена артистка Леся Липчук. Серед виконавців інших ролей — народні артисти Назар Задніпровський, Олег Шаварський, Валерій Дудник, Анатолій Гнатюк, Володимир Ніколаєнко, Петро Панчук, заслужені артисти Олексій Паламаренко, Євген Свирідюк, Павло Піскун, Дмитро Завальський, Євген Мозговий та інші.

— Як у виставі з'явилася імпровізація з вусами?

— Одного разу під час вистави вус почав відклеюватися. Відвертаюся, підклеюю, повертаюся і починаю говорити, а він знову теліпається. Народ у залі сміється. Актор, який грав Омелька, не розгубився і каже: "Це тому, що ви в цьому місці дуже кричите. Якщо не кричатимете, то й вус не буде відклеюватися". Потім, коли я кричу,

Володимир Коляда: "Я український актор і думаю по-українськи"

Минуло двадцять років відтоді, як у Національному академічному драматичному театрі імені Івана Франка відбулася прем'єра вистави "Мартин Боруюлю" за п'єсою Івана Карпенка-Карого (режисер-постановник Петро Ільченко). Майже всі покази вистави відбуваються з аншлагами. Значна заслуга у цьому беззмінного виконавця головної ролі, народного артиста України Володимира Коляди. Сьогодні Володимир Андрійович — гість "СП".

він мені говорить: "Не кричіть, бо вуса знову відклеяться". Я починаю говорити пошепки. (Усміхається).

У виставі багато імпровізацій. Люди це добре сприймають. Їм подобається.

— Виставу "Шельменко-денщик" за п'єсою Григорія Квітки-Основ'яненка теж створювали у позаробочий час.

— Це було ще до "Мартин Боруюлю". Коли вже вистава була готова, то спочатку керівництво театру планувало, що її покажуть лише кілька разів. На прем'єру прийшли студенти Театрального інституту. Вони влаштували овації, кілька раз викликали нас "на біс". Дирекція зрозуміла, що це справжній успіх. І ось уже 22 роки вистава у репертуарі головної сцени країни.

глядачі завжди з нетерпінням чекали наші вистави "Кайдашева сім'я" та "Шельменко-денщик". На жаль, це вже в минулому.

Дуже люблю грати в українській класиці. Подобалася вистава "Хазяїн", де я грав Золотницького. Мені дуже імпонують думки, які він висловлював. Шкода, що цю виставу вже зняли з репертуару театру.

— Усі ці вистави поставив режисер Петро Ільченко.

— Мені пощастило, що ми зустрілися. Петро Іванович теж говорить, що наша співпраця плідна. Усі ці вистави дуже любив глядач — "голосує" за них тим, що купує квитки і йде до театру. А раз іде глядач — отже, вистави продовжують жити.

Також я добре попрацював з Дмитром Богомазовим у його виставах "Каріолан" та "Ліс". Це тонкий і гнучкий режисер, мені він до душі.

Дмитро Чиріпюк гарно зробив виставу "Поминальна молитва". У попередній редакції цієї вистави, яка мала назву "Тев'є Тевель", грав Богдан Ступка. Це було неперевершено. Тричі возили виставу до Нью-Йорка. Як там її приймали українці та євреї! Нас вразило, як люди скучили за театром. Також побували з гастролями у Чикаго, Філадельфії, Балтіморі. Зараз роль головного героя виконує Богдан Бенюк, теж чудова робота.

— Ви з дружиною разом і в житті, і на сцені. Чи не складно?

— Ні, я б навіть сказав — навпаки. Вона щось підказує мені, я — їй. Таку дружню пораду не завжди отримаєш від якогось іншого актора. Буває, приходить син додому і запитує: "Ви що, сваритесь?" Відповідаємо: "Ні, синку, ми текст повторюємо" (Усміхається). Щоправда, син обрав собі інший шлях — працює юристом.

— Що вплинуло на вибір професії?

— Мій батько брав участь у драматичному гуртку. Розказував мені, що грав у "Безталанній", їздили з цією виставою по навколишніх містах і селах. Приїхали і до нашого села. Після вистави були танці. Там він познайомився з матір'ю, одружився, у них народилося троє дітей. А в батька на все життя залишився смуток, що вже не можна вийти на сцену. Саме від нього у мене з'явився інтерес до драматургії, театру.

Коли мені було шістьнадцять років, то я вже сам брав участь у драматичному гуртку в будинку культури міста Червонограда. Спочатку мав невеликі ролі, але вже це було для мене щастям. Цікаво було спостерігати за самодіяльними акторами, як вони готуються до вистав, вчать текст. Ця творча атмосфера поступово затягувала. Потім жодного разу не пошкодував, що обрав цей шлях.

У Львівському театрі Марії Заньковецької діяла театральна студія. Сергій Сміян, який тоді був художнім керівником театру, запропонував мені вступити до цієї студії. З нетерпінням чекав цієї миті. Закінчую школу, приїжджаю до Львова з документами, а мені кажуть, що в цьому році набору до студії вже не буде. Актори порадили їхати до Києва і вступити до театрального інституту, або до студії при Театрі Франка. Обрав студію. Серед моїх викладачів були Анатолій Скибенко і Кость Степанков. Назавжди запам'яталися слова Анатолія Порфирівича, що навіть якщо тобі дають епізодичні ролі, то їх треба грати так, щоб була завершена доля цього персонажа.

Дипломною була вистава "За двома зайцями", де я грав Голохвастого. Вистава глядачам сподобалася. Дирекція дозволила її показати ще один раз. Після другого показу до нашої грим-вбиральні зайшли Наталя Ужвій та Євген Пономаренко, покликати мене. Наталя Михайлівна і каже: "Молодий чоловіче, ви стільки витратили енергії, що можна було б цілий місяць грати вистави. Бережіть себе, бо ви так себе спалите". Відповідаю, що грав лише дві вистави і треба було викладатися. Спитала, де б я хотів працювати. Сказав, що в Театрі Заньковецької. А коли запитала, чи не хотів би працювати в Театрі Івана Франка, то відповів, що міг би про це тільки мріяти. На розподіл запропонували грати на головній сцені країни. Це було неймовірне щастя.

Щоправда, грати тут став не відразу. Призвали до армії. Служив в Ансамблі пісні і танцю Київського військового округу. Об'їздив з ансамблем весь колишній Радянський Союз, часто доводилося бувати в Луганську та Донецьку.

Коли повернувся до театру, то першою була роль Радю Попеску у виставі за п'єсою Миколи Зарудного "Вірність". Також із ранніх робіт особливо запам'яталася невелика роль у виставі "Голубі олені" Олексія Коломійця.

— Маєте досвід роботи в кіно?

— Дуже цікавими були зйомки фільму Леоніда Осика "Гетьманські клейноди", в якому я зіграв Гомиру. Поруч грали відомі актори. Зйомки відбувалися у місті Острогор на Рівненщині. Відкрив для себе цей неповторний край. Цікавим також був досвід роботи у фільмі "Як гартувалася сталь", який знімали разом з колегами з Китаю. Але кіно — це інша професія, з іншими законами. Мені більше подобається театр.

— Нині в Театрі Франка завершується робота над виставою "Руїна" за п'єсою Марка Кропивницького, яку теж ставить Петро Ільченко.

— Гратиму Кулика. Вистава перегукується із сьогоднішнім: усе розпродано, кожен намагається обдурити один одного. Стосунки між героями нагадують стосунки між нашими депутатами. Зробили комедію. Побачимо, що скаже глядач.

Спілкувався Едуард ОВЧАРЕНКО

Іван Миколайчук і Борис Івченко

Музей театрального, музичного та кіномистецтва України запросив на показ фільму “Пропала грамота”. Захід присвятили 80-річчю від дня народження двох видатних постатей українського кіно – Івана Миколайчука та Бориса Івченка.

Багато хто вважає “Пропалу грамоту” знаковим фільмом для української нації. Відштовхнувшись від гоголівської оповідки, творці стрічки – автор сценарію Іван Драч, кінорежисер Борис Івченко, актор Іван Миколайчук – вибудували фільм, де опрацювали архетипні національні характеристики, дали нове життя козацькому міфу – і в добу “застою” від-рефлексували колоніальний статус України в межах імперії.

Такий фільм не міг з’явитися на порожньому місці. За ним стояв не лише оригінальний сценарій Івана Драча, а й велика режисерсько-акторська співдружність. Борис Івченко та Іван Миколайчук – друзі зі студентських років, соратники, за плечима яких – низка здійснених і нездійснених проєктів: успішна, талановита “Анничка”, “Марина”, в якій Миколайчуку замість головної ролі дозволили зіграти лише епізод, не дуже вдала стрічка “Коли людина посміхнулася”... І, звісно, легендарна “Пропала грамота”.

У 1961 році було прийняте рішення відкрити кінофакультет у Київському театральному інституті імені Івана Карпенка-Карого, – розповідає старший науковий співробітник відділу історії кіно Анастасія Канівець. – Віктор Івченко робить набір студентів, серед яких були Іван Миколайчук, Раїса Недашківська, низка інших людей, які згодом стали відомими акторами. Вже через два роки Миколайчук знімається у фільмі Володимира Денисенка “Сон” та “Тінях забутих предків” Сергія Параджанова. Паралельно навчався Борис Івченко, син відомого режисера, який успадку-

вав талант батька. Практично з 13 років він працював на знімальному майданчику. І коли настав момент дебюту, то вже мав певні навички.

Перший повнометражний фільм Бориса Івченка мав назву “Анничка”. Сценарій запропонував львівський журналіст Терентій Загоруйко за власною повістю. У співсценаристи він запросив Віктора Івченка. Сценарій був досить правильним за радянськими канонами. Західна Україна, часи Другої світової війни. Дочка багатого газди Анничка – наречена поліцейя. Вона випадково знаходить радянського партизана, закохується в нього, відповідно змінюється світогляд дівчини. У даному випадку жінка ніби асоціюється із Західною Україною, а чоловік, якого вона полюбила, – із шляхом цивілізаційного розвитку.

Фільм Бориса Івченка цікавий тим, що у ньому живуть Карпати. Як згадував учасник фільму актор Іван Гаврилюк, під час зйомок вони теж жили в Карпатах, у місцевому клубі вчилися танцювати аркан. Режисер пішов досить незвичним шляхом зйомок фільму: знімав від першої сцени до останньої, аби зберегти відчуття послідовності дії.

Московський Комітет з кінематографії відгукнувся на сценарій з розчаруванням, оскільки очікувалося, що фільм матиме суспільну вагу, а насправді “перетворився на мелодраму, де переважає любовна лінія”.

Але глядачі сприйняли фільм досить тепло. І немала заслуга в цьому Івана Миколайчука, який створив образ поліцейя, що був до-

сить незвичним для радянського кінематографа і радянської культури загалом. Цей образ багатогранний, складний, неоднозначний. Він не займається тим, що грабує населення і гвалтує дівчат. Навпаки. Роман – людина, сповнена гідності. Він не схожий на грубуватого сільського хлопця, яким цей образ виписаний у сценарії. Власне, це молодий військовий, майбутній офіцер.

Навіть дивно, що в ті роки міг пройти такий образ. Можна припустити, що контроль над кінематографом був ще не таким жорстким. Напевне, якби фільм знімався кілька років потому, навряд чи зміг би вийти на екрани в такому вигляді. Образ Романа знаходить певне продовження у творчості Івана Миколайчука, коли він створює сценарій фільму “Білий птах з чорною ознакою”. Орест у новому сценарії розвиває образ Романа, а Дана певною мірою є варіацією образу Аннички.

Наступною великою роботою Бориса Івченка, яка також створювалася у співпраці з Іваном Миколайчуком, стала “Пропала грамота”. Почалося все з того, що на кіностудії ім. Олександра Довженка виникла ідея екранізувати всі повісті Миколи Гоголя з циклу “Вечори на хуторі біля Диканьки”. Проте зняли лише два фільми. Перший – “Ніч на Івана Купала”, який створив Юрій Іллєнко, став справжнім вибухом і невдовзі був заборонений, другий – “Пропала грамота”, теж мав нещасливу історію стосунків з владою.

Сценарій “Пропалої грамоти” замовили Івану Драчу. Повість Гоголя невелика, а її сюжет

– досить умовний. Іван Федорович при написанні сценарію використовує твори Марка Кропивницького, Григорія Квітки-Основ’яненка, Олексія Стороженка. З цього всього створює інший сюжет, який насправді дуже близький до світу Гоголя.

Спочатку над фільмом працював Віктор Гресь. Не склалося. Доробити стрічку доручили Борисові Івченку. До зачі фільму залишалося 9 місяців, якось частину бюджету вже використали, все доводилося починати практично з нуля. Це був виклик. Івченко погодився з умовою, що роль головного героя виконуватиме Іван Миколайчук.

Як і в попередній їхній спільній роботі, внесок Івана тут важко переоцінити. Він дуже тонко відчував народну культуру, постійно передавав своє бачення режисерові, виступав консультантом. Варто також віддати належне і Борисові Івченку, який вже будучи фаховим режисером, довіряв Миколайчукові, дозволяв йому імпровізувати. Важливою була і музика, яку також подарував Миколайчук. Вона задавала настрій багатьох епізодів, іноді додавала до сюжету нових нюансів.

Крім того, що фільм був надзвичайно легким за сюжетом, він досить тонко побудований з точки зору історичної фактури. Коли

дивився стрічку, то відчуваєш правдивість кожного образу.

Фільм створили у 1972 році. Після перегляду в Москві його творці отримали низку зауважень. Більшість з них зводилася до того, що у непоштивому тоні змальовано імператрицю Катерину II. І навіть після всіх внесених змін Москва не захотіла дати йому вищу категорію. Великому прокату не було, стрічку показували лише у провінційних містечках. Фільм швидко зник з екранів на цілих 12 років. І лише на чергову річницю від дня народження Миколи Гоголя його знову дозволили показувати у кінотеатрах. Успіх був шаленим.

Анастасія Канівець розповіла про продовження творчої співпраці Івана Миколайчука та Бориса Івченка. Через кілька років Іван зіграв одну з головних ролей у фільмі “Коли людина посміхнулася”, де намагався втілити на екрані образ сучасника. Згодом Миколайчук потрапив під опалу. І вже у наступних фільмах Івченка “Марина” та “Під сузір’ям близнюків” зіграв лише епізодичні ролі. Останньою режисерською роботою Бориса Івченка був фільм “Небилиці про Івана”, який він зняв за сценарієм Миколайчука вже його після смерті. А пережив свого побратима Борис лише на три роки.

Центральна постать поетичного кіно

Київський академічний театр українського фольклору “Берегиня” при підтримці департаменту культури КМДА та за участі Муніципальної академічної чоловічої капели імені Левка Ревуцького разом з усією Україною відзначили 80-річчя від дня народження видатного українського актора та режисера Івана Миколайчука. До святкування також долучилася вдова Івана Миколайчука – народна артистка України Марія Миколайчук, яку актор ніжно називав Марічкою. Захід відбувся у сквері Івана Миколайчука, навпроти будинку, де мешкав митець.

ського поетичного кіно, видатного режисера, актора, – наголосила тележурналістка Галина Івлева.

Фільм “Тіні забутих предків” визнаний одним зі ста кращих стрічок світового кінематографу. Ця картина обов’язкова для вивчення у США для майбутніх режисерів, сценаристів і акторів Голлівуду. Передаю всім вітання від народної артистки України Валентини Ковальської, яка багато років співає з Марічкою Миколайчук у тріо “Золоті ключі”. Їхні пісні і сьогодні продовжують звучати по всьому світу. Разом з Сергієм Тримбачем ми зняли програму, присвячену ювілеям

Івана та Марічки Миколайчуків, яку покажемо 1 липня по емігрантському телебаченню.

Це наше спільне свято, ім’я якому Іван Миколайчук, – підкреслив заступник голови НСКУ Сергій Тримбач. – Він належить до покоління, яке творило у 60-ті роки, коли почалося культурне відродження. Перший етап цього відродження був у 20-ті роки, його називають “розстріляним”. Другий етап відродження часто називають “задушеним”. Стріляли, можливо, й менше, але “душили” більше. Влада в усі віки поводи́ла себе зовсім не інтелегентно по відношенню до митців,

але те, що було зроблено у 70-ті роки, взагалі за межею добра і зла.

Явище, яке називають українським поетичним кіно і яке асоціюють насамперед з Іваном Миколайчуком, без перебільшення – світового рівня. Просто тоді наше кіно ніде не випускали. Пощастило лише “Тіням забутих предків”, а Сергій Параджанов став одним з найбільш знаних режисерів. Цей фільм був мотором суспільного життя. Навколо нього виникло магнітне поле, яке зрештою сприяло подіям 1991 року. Революцію кінця 80-х – початку 90-х років робили ті самі люди, які починали другий етап відродження у 1960-ті. Тому внесок Івана Миколайчука в те, що Україна стала незалежною державою, важко переоцінити.

Мабуть, багатьом сьогодні знайомий фільм 1972 року “Відкрий себе” про Григорія Сковороду, який був заборонений. Іван Миколайчук зіграв Сковороду, читаючи за кадром його вірші. Читав геніально. Це був голос великого народного філософа. А через 7 років Миколайчук поставив фільм “Вавилон ХХ”, де зіграє роль Сковороди іншої епохи. Справді він був великим філософом, мислив космічними категоріями.

Космічна філософія Івана Миколайчука виписана в його незавершеному задумі “Тисяча снопів вітру”. Завдяки кінооператору Юрію Гармашеві вже готовий сценарій однойменного фільму. Йде пошук режисера. Хочеться сподіватися, що наступного року цей фільм буде знято.

Мені випала щаслива нагода доторкнутися до текстів Івана Миколайчука, – зізнався режисер В’ячеслав Стасенко. – У театрі “Берегиня” виникла ідея інсценувати його твір “Острів сліз”. Порушена в ньому тема еміграції актуальна і сьогодні. Чому люди йдуть за кордон, що вони там шукають? Ми теж хочемо спробувати знайти відповіді на ці питання. Нині триває робота над виставою “Острів сліз”, думаю, на початку нового театрального сезону відбудеться її прем’єра.

Своїми спогадами поділився племінник Марії Миколайчук, головний редактор журналу “Міжнародний туризм” Олександр Горобець. Він мав можливість бачити подружжя Миколайчуків з дитинства. Особливо запам’яталося, як Іван та Марія прийшли до його діда у весільних костюмах, з великими букетами квітів. Якими ж вони були молодими і красивими! Вже більше 33 років, як немає Івана, а Марія несе свою відданість до нього по життю, популяризує його творчість, шанує українську пісню.

Матеріали підготував
Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото автора

На початку урочистостей артистка-вокалістка театру “Берегиня” Катерина Березницька виконала пісню з кінофільму “Тіні забутих предків”, а Муніципальна академічна чоловіча хоровая капела ім. Л. Ревуцького пісні зі стрічок “Сон”, “Пропала грамота” та “Комісари”. Директор театру “Берегиня” Ільїна Генсїчка-Семенцова поділилася планами цього колективу на майбутнє. Вже у вересні у стінах театру Капела Ревуцького представить нову програму, яка повністю складатиметься з пісень, що звучали у фільмах, у яких знімався Миколайчук, готується вистава за його сценарієм.

За останні 26 років ми видали близько сорока книжок, присвячених українському кіно, – розповіла головна редакторка журналу “Кіно-Театр” Лариса Брюховецька. – Ледве не в кожній із них фігурує ім’я Івана Миколайчука. Це був дивовижний чоловік, якого природа і Бог наділили потужним талантом. У темні часи застою він залишався українцем, людиною, яка любить Україну і стверджує її в наймасовішому виді мистецтва – кіно.

Пані Лариса розповіла також про видані до ювілею Івана Васильовича книжки “Талант і гра: українські актори театру і кіно” та “Таємнича історія фільмів. Пам’ять документів”; про сайт “Іван Миколайчук. Доля і ролі”, який з березня щоденно наповнюється світлинами, статтями, спогадами, фрагментами з фільмів. Подарувала свої книжки вдові актора Марії Євгенівні.

– Сьогодні день генія україн-

Київ привітав ансамбль «SoloMia» з 5-річчям заснування

Лілія БАДЕРА
Фото Олександра БАДЕРИ

16 червня 2021 року в Міжнародному центрі культури і мистецтв “Жовтневий палац” відбувся ювілейний концерт естрадно-фольклорного вокально-інструментального ансамблю “SoloMia” з нагоди 5-річчя заснування.

Творчий колектив був створений навесні 2016 року. Учасниками гурту стали випускники Національного університету культури і мистецтв, вокально-хорової студії при НЗАУН хорі імені Г. Г. Верьовки та Національної музичної академії імені П. І. Чайковського. За досить короткий час своїми силами вони організували творчий процес, напрацювали різноманітний репертуар та виготовили чудові концертні костюми. За 5 років колектив із концертами об’їхав Україну. Починаючи від сільських будинків культури до професійної сцени, на якій виступали разом із народними та заслуженими артистами, популярними співаками та гуртами.

Численні гастролі гурту “SoloMia” з почесною місією популяризації осучасненої української пісні з неабияким успіхом пройшли Луганщиною, Рівненщиною, Житомирщиною. Привітно і тепло приймала Буковина, міста Миколаїв, Шумськ, Богодухів, Краснокутськ, Охтирка.

Гурт “SoloMia” у складі Арт-десанту неодноразово здійснював поїздки у зону АТО/ООС. Війна війною, а мистецтво, в будь-яких його проявах, навіть на фронті повинно жити. У цьо-

му переконувалися наші військовослужбовці, коли до них з музичною програмою завітали талановиті, веселі та просто добрі люди. Так, зміцнювали бойовий дух і піднімали настрій українських захисників на всіх ділянках фронту. Чудові українські пісні та душевна атмосфера зробили своє діло: бійці були задоволені, заряджені позитивом і вдячні всьому музичному колективу вокально-інструментального ансамблю “SoloMia”. “Подібні заходи по можливос-

ті повинні проводитися в кожному підрозділі, адже саме так можна підняти бойовий дух та настрій бійцю, і розбавити „рутину“ бойових буднів у підрозділі”, – пригадують артистки вдячні слова заступника командира одного з батальйонів.

Солдату дуже важливо знати, що про нього пам’ятають. Це допомагає бути стійким, міцніше тримати зброю. Адже кожен із військовослужбовців розуміє, що він має вижити, бо на нього чекають вдома.

Репертуар колективу, який працює у фольклорно-естрадному форматі сучасної і ретро української музики, – різноманітний: від автентичної української до сучасної авторської пісні з елементами традиційності та новизни. Музичний колектив – це подарунок для будь-якого свята! Настрій гарантовано.

Незмінним натхненником та керівником колективу впродовж 5 років є Роман Шушвар.

Серед почесних гостей ювілейного заходу – начальник

управління культури Київської обласної державної адміністрації Дмитро Гончаренко, який зі сцени переказав вітання від голови Київської обласної державної адміністрації Василя Володіна і запевнив молодий творчий колектив у подальшій підтримці та співпраці. Художньому керівнику гурту Роману Шушвару та колективу було урочисто вручено почесну грамоту Київської обласної державної адміністрації.

Привітали артистів колеги по сцені та посадовці: народний депутат Максим Дирдін; директорка “Київського обласного центру народної творчості та культурно-освітньої роботи” Олена Завальська; начальник відділу культури, молоді, спорту, соціального захисту та охорони здоров’я Попільнянської селищної ради Петро Боровський.

Із музичними вітаннями на святі виступили народна артистка України Оксана Нестеренко та заслужений артист України Ярослав Гавюк.

Глядачі радо вітали друзів гурту “SoloMia”: дует “КАВА” – Катерину Рисику та Василя Євтехова; композитора Олександра Кварту; лавреатку всеукраїнських і міжнародних фестивалів, співачку Анну Гафіяк, гурт “Рвані міхи”, народний інструментальний ансамбль Центру культури і дозвілля Попільнянської селищної ради “ГУК”.

Повна глядацька зала, позитивні емоції вдячних глядачів, прохання виступити “на біс” – найбільша радість та творча перемога вокально-інструментального ансамблю “SoloMia”.

Бажаємо колективу нових мистецьких звершень!

Ансамбль “SoloMia”
Зліва направо: Олена Шушвар, Марина Грудіна, Ганна Варнавська, Олена Самолюк, Роман Шушвар, Анжеліка Мельник, Наталія Чорна, Ганна Швець

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА “ПРОСВІТА”
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом! ПЕРЕДПЛАТА—2021

Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):
Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 74

на 1 місяць	21 грн 43 коп.	на півроку	115 грн 58 коп.
на 3 місяці	61 грн 29 коп.	на рік	225 грн 96 коп.

Засновник:
Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН
Відповідальна за випуск
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Павло МОВЧАН,
Микола ТИМОШИК,
Георгій ФІЛІПЧУК
Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО
Літературна редакторка
Галина ДАЦЮК
Коректорка
Олена ГЛУШКО
Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН
Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО
Бухгалтерія
279-41-46
Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001
E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua
Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”,
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.
Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

